

de Proosdijkoerier

JAARGANG 35 | NUMMER 2 | JUNI 2019

UITHOORN

R. C. Kerk. „De Kwakel“

PROZA EN POËZIE IN DE PROOSDIJ

VINKEVEEN EN WAVERVEEN IN DE JAREN VIJFTIG

OVER VAN DOESBURG EN HUN LINDEBOOM

ADVERTENTIEPAGINA BINNENZIJDE OMSLAG
IN BEZIT VAN AVANTI

Redactioneel

Ons schrijverscollectief heeft zich de afgelopen maanden weer gebogen over de inhoud van ons kwartaalblad. In dit juninummer vindt u naast een aantal nieuwe onderwerpen ook een aantal aanvullingen en reacties op eerder verschenen artikelen.

Dat ons blad goed gelezen wordt, blijkt uit de diverse reacties, die we zowel mondeling als schriftelijk mochten ontvangen. Heel veel dank daarvoor.

Zo voegt Piet van Buul een reeks van nadere beschouwingen toe aan het ontginningsverhaal van onze omgeving. Fons Compier keert voor Vinkeveen en Waverveen terug naar de beginjaren vijftig van de vorige eeuw. Stef Veerhuis vervolgt zijn ontboezemingen over 'de Lindeboom'. Ook ons stoeptegelproject en de fotoseries over Wilnis krijgen nadere aandacht.

Verder zijn een boeiend reisverhaal van Piet Kroon in Normandië en een ontroerend artikel over twee onderduikers bij de familie Versteeg in Vinkeveen in deze uitgave opgenomen. Joop Frankenhuisen schrijft over Mijdrechtse waterputten. Chris Woerden gaat in op de literaire beschouwingen over De Kwakel aan in het begin van de vorige eeuw. Kortom, u treft een bijzonder waardevolle editie aan van onze Proosdijkoerier, waar u met gepast historisch genoeg kennis van zult nemen. Veel plezier daarbij.

OPROEP

Er is tevens vooruitgekeken naar enkele komende edities. Zo zijn we nu al aan het nadenken over mogelijke artikelen voor het juninummer van 2020, als het 75 jaar geleden is dat de Tweede Wereldoorlog ten einde kwam. Dichterbij is ons eigen jubileum: in september van dit jaar bestaat onze historische vereniging 35 jaar. In het kader daarvan roepen we u op om uw herinneringen aan 35 jaar geleden met ons te delen. U mag dit natuurlijk zelf beschrijven, maar we komen ook graag met u in gesprek. Heeft u interesse, geef dan s.v.p. een seintje aan onze redactie via jaapmeulstee@ziggo.nl

Overigens willen we u nu al wijzen op de datum waarop we het vijfendertigjarig bestaan van de vereniging willen vieren. Deze speciale dag is op 19 oktober a.s. Nadere informatie over het programma van die dag leest u later. ■

Bij de voorplaat

De rooms-katholieke kerk in De Kwakel. Deze kerk was van 1874. Het betrof een driebeukige kruiskerk in neogotische stijl. Boven de ingang was een grote toren. De kerk is in 1943 gerestaureerd. In 1958 vormde de toren een gevaar voor de omgeving. De spits moest worden verwijderd. De 'Johannes Geboortekerk' heeft nog tien jaar zonder torenspits gestaan en is vervolgens afgebroken. In 1968 is een nieuwe kerk gebouwd. In het verhaal van Chris Woerden op pagina 67 e.v. leest u meer over De Kwakel. ■

In deze Proosdijkoerier

- 48 Over Van Doesburg en hun Lindeboom [2]
- 53 Weerzien na bijna 74 jaar
- 58 De ontginning van De Ronde Venen [2]
- 63 Wat zeggen opgravingen ons eigenlijk?
- 67 Proza en poëzie in de Proosdij
- 73 Vinkeveen en Waverveen in de jaren vijftig [1]
- 76 Twee Wilnisse jongens in een bijna 50-jarige eend naar Normandië
- 82 Verenigingsnieuws

Over Van Doesburg en hun Lindeboom [2]

door Stef Veerhuis

Na het overlijden van hun moeder, de Wed. B. van Doesburg, lieten de erven er geen gras over groeien. Onwetend van de turbulente jaren die zouden volgen, werden volop plannen gemaakt om eerder gestelde doelen te realiseren. De eerste ontwikkelingen die in gang werden gezet, waren veelbelovend. Om een serieuze kans te maken op de Nederlandse koekjesmarkt moesten strategieën worden uitgewerkt om zich te kunnen meten met de concurrentie. Het belangrijkste doel was om de toekomstige clientèle ervan te overtuigen dat achter de merknaam 'De Lindeboom', die enige echte froufrou wafel schuilging.

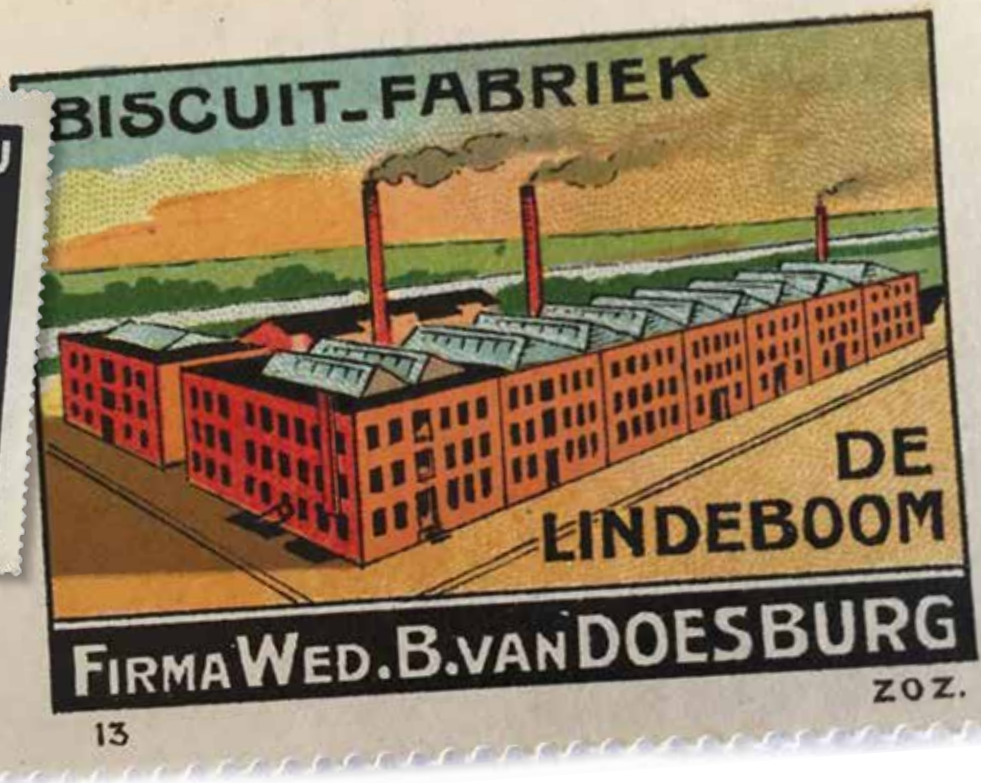
FROUFROU

Het succes van de froufrouwafel, was bij de concurrentie niet onopgemerkt gebleven. Zowel 'biscuitfabriek Patria' in Amsterdam-Sloterdijk als 'Koekfabriek de Nederlander' van de Firma B.J. Lindeboom & Zonen aan de Prinsengracht 579 (nog een Lindeboom dus) hadden beide het succesvolle wafeltje onder dezelfde naam inmiddels op de markt gebracht. Voor de broers was dit kennelijk onverteerbaar en reden om in 1908 de rechter te verzoeken hierover een oordeel te vellen. Gelijktijdig werd een eis tot schadevergoeding ingediend, omdat zij de naam froufrou als handelsmerk als eerste hadden gedeponeerd. De rechter ging daarin niet mee en stelde dat froufrou een soortnaam was en niet gold als merknaam. Er restte de broers Van Doesburg niets anders dan 'de enige echtheid' van de Mijdrechtse froufrou onder de aandacht te brengen met aanhoudende reclamecampagnes in vele landelijke dagbladen.

De Haagsche courant van 10 juni 1907 - bron Delpher kranten.

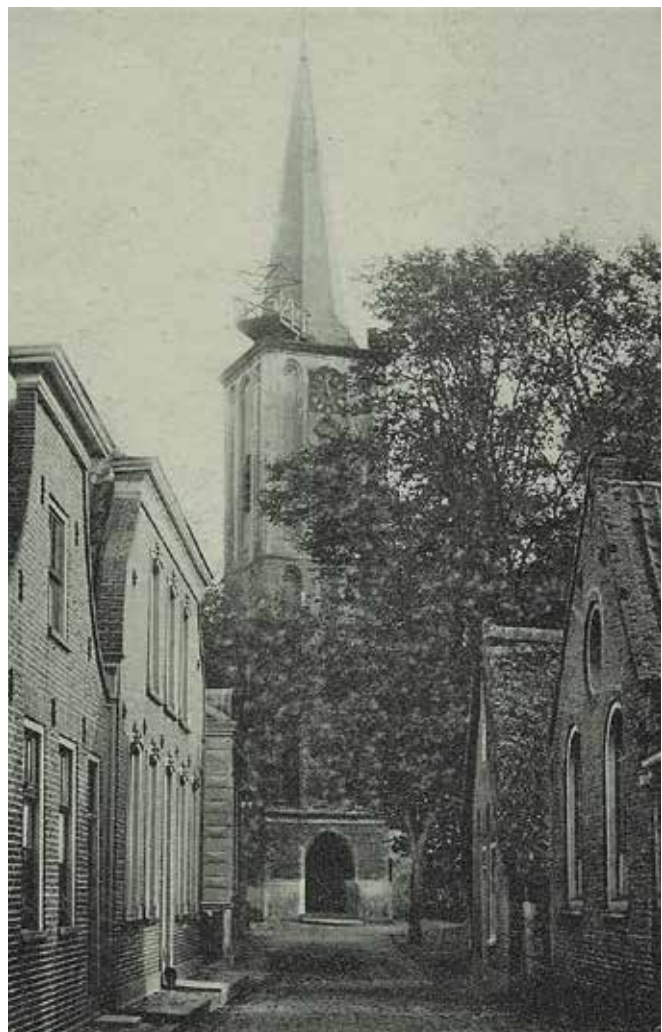
Vanaf 1914 werden De Lindeboom producten van een sluitzegel voorzien.

Die strategie was succesvol en leidde tot een toenemende vraag.

Bij tijd en wijle kon aan die vraag nauwelijks worden voldaan. De achterliggende panden tussen Kerkstraat en Kerklaan waren inmiddels aangekocht en deels in gebruik voor het productieproces. Maar het gewenste effect van een gestroomlijnd arbeidsproces was ver te zoeken. Een 'sta in de weg' vormde de oude synagoge in de Kerkstraat. In 1838 was het pand in het bezit gekomen van Abraham Jacob Frijbits en nadien in gebruik als huissynagoge, ook wel Sjoel genoemd. Uit de notulen van een vergadering, gehouden op 10 november 1905, is op te maken dat de synagoge oud en vervallen was en sedert jaren niet meer in gebruik was. Sinds 1875 stond er een lening uit van fl. 700,- bij K. van Wieringen Hzn., die met enige regelmaat op aflossing had aangedrongen. De steeds kleiner wordende joodse gemeenschap was, omdat de financiële middelen ontbraken, er niet in geslaagd om onderhoud te plegen. Dat was voor Joseph de Jong, die optrad als zegsman voor de joodse gemeenschap een reden om te besluiten - na overleg met Jaantje en Christje de Jong en Aaltje Izaak, weduwe van Elias Heijmans, met haar kinderen, Heijman, Salomon en Kaatje - de Nederduitse Israëlitische gemeente in Mijdrecht dorp op te heffen.

Op 30 november 1905 werd dit besluit ten kantore van notaris H.J.H. van der Heijden bekrachtigd. De grond en opstallen van de synagoge waren tussentijds al verkocht aan de gebroeders Van Doesburg en de kooppenningen ad fl. 700,- waren contant voldaan. Eerder dat jaar was een aanvraag ingediend om daar dan een nieuw ketelhuis te mogen bouwen voor een stoommachine van 12 PK, die door de Firma v/h H. & J. Suyver te Amsterdam geleverd en geplaatst zou worden.

Rechts, de voormalige Joodse synagoge in de Kerkstraat.
Bron: Collectie P.W. Gille.

Stempel

MILIEUEISEN

Tijdens de procedure werden twee schriftelijke bezwaren ingediend: één door J. Broerse en de andere door buurman Jan Dirk Schouten. De beide winkeliers maakten zich zorgen over het neerslaan van roet op de daken, omdat die gebruikt werden om drinkwater op te vangen. De geringe kennis van zaken bracht B en W ertoe om advies in te winnen bij werktuigkundig ingenieur N.C.H. Verdam in Amsterdam. De toestemming voor het ketelhuis en het gebruik van de stoommachine werd gekoppeld aan een reeks mitsen en maren. Daaronder viel het verplicht stoken met steenkoolbriketten, of met een brandstof die, qua roet- en rookvorming, daarmee gelijk gesteld kon worden. En de te bouwen

schoorsteen moest minstens achttien meter hoog worden. Met daarbij de kanttkening dat men - ter beoordeling van Burgemeester en Wethouders - (indien nodig) hier later nog op terug zou kunnen komen. Welnu, dat heeft niet zolang geduurd.

Begin 1907 werd een aanvraag ingediend voor de bouw van een nieuwe korstbakkerij. Het werd al snel duidelijk dat de pas twee jaar oude stoomketel onvoldoende capaciteit kon leveren. Deze moest vervangen worden door een ketel van 25 PK. Het directe gevolg was dat de gezondheidsklachten bij omwonenden en kinderen op de naastgelegen school toenamen. Niet alleen was het drinkwater niet langer bruikbaar, ook werd vaker geklaagd over ernstige aandoeningen aan luchtwegen en over ondervonden overlast door geluid en stank.

Op 25 juli 1908 werd door B en W melding gemaakt van deze aanhoudende klachten bij het 'Rijkstoezicht op Fabrieken en Werkplaatsen'. (Destijds het overkoepelende orgaan wat betreft Hinderwetvergunningen etc.)

De uitspraak loog er niet om, want de bestaande schoorsteen moest vervangen worden door één van minimaal 30 meter hoogte. Het verweer van de gebroeders Van Doesburg, dat zij niet de enige vervuilers waren in Mijdrecht, vond bij B en W geen gehoor. Ook het beroep dat later werd ingediend bij de Raad van State werd niet gehonoreerd. Die verwees 'fijntjes' naar de verplicht gestelde 40 meter hoge schoorstenen in Twente. Met andere woorden, het had voor de gebroeders Van Doesburg nog erger kunnen uitpakken.

Links:

Uitbreiding met korstbakkerij 1907 -
Hinderwetvergunningen,
RHC Breukelen inv.nr. 472.

Rechts:

De laatste personeelsfoto in Gildehaus 1911
Bron Bentheimer Jahrbuch 1989.

GILDEHAUS

De toenemende vraag naar het alsmaar groeiende assortiment beperkte zich niet tot de binnenlandse markt. Ook de afzet naar Duitsland was veelbelovend en daarom werd in 1908 besloten om ook in Gildehaus te gaan produceren. De helft van het benodigde kapitaal werd ingebracht door het duo Laseur & Van der Loeff. De andere 50% namen de gebroeders van Doesburg voor hun rekening. Als naam koos men voor 'Biscuit-fabrik Hollandia G.m.b.H.' Er werd ruimte gevonden in enkele leegstaande hallen van de voormalige margari-nefabriek 'Muller & Co'. Pal aan het spoor, op nog geen twintig kilometer van Oldenzaal. Begin november 1909 kon daar met de productie worden begonnen. Vervolgens reisde Wijnand van Doesburg met zijn gezin, voor enkele weken af naar Gildehaus om ter plekke alles in goede banen te leiden. Wijnand werd bijgestaan door enkele gelouterde vakmensen uit Mijdrecht, zoals Dirk Winters, die zijn gezin mee mocht nemen omdat hij daar langer zou verblijven. Het werd echter al vrij snel duidelijk dat Gildehaus slechts een tussenstop zou zijn.

De voorkeur ging uit naar een eigen onderkomen in een grote stad. Dat gelukte einde 1911 met de aankoop van een leegstaande lampenfabriek in Kleef. De zo succesvolle merknaam 'De Lindeboom' echter verdween van de verpakkingen. Daarvoor in de plaats kwam: 'XOX'. Dat stond voor twee (Hollandse) molen-wiekkruisen met daar tussen een (ontkierende) graankorrel.

Bron - Archive XOX Cleve

Ongetwijfeld een stukje marketing dat gericht was op de snel toenemende export. Genua als havenplaats vervulde bijvoorbeeld al heel snel een sleutelrol voor export naar omliggende landen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het bedrijf door een grote brand getroffen en volledig verwoest. Ik stel me zo voor dat er tijdens de wederopbouw flink geïmproviseerd moest worden om de export gaande te houden. Na het overlijden van mede firmant Willem Laseur in 1914, nam Arius Rutgers van der Loeff diens 25% aandelen over en werd daardoor hét aanspreekpunt in Duitsland.

AMERIKA

Inmiddels waren de broers Albertus Jacobus en Bernardus van Doesburg teruggekeerd binnen het familiebedrijf en druk doende met de exportmarkt. In september 1909 waren beiden, met als standplaats Utrecht, een partnerschap aangegaan en hadden ze hun doelen gericht op de U.S.A. Om toegang te krijgen tot de Amerikaanse markt hadden zij op 2 mei 1911, bij het 'United States Patent Office', het bedrijfshandels-

merk gedeponeerd voor de verkoop van 'Waffles, Biscuits, Cookies and Cakes'. De belangen werden o.a. toevertrouwd aan firma H. Hamstra & Co in Grand Rapids, Michigan.

De verwachtingen waren hoog gespannen en om aan alle vraag te kunnen voldoen was uitbreiding niet langer wenselijk maar zelfs een must geworden. In 1910 had architect E.G. Wentink jr. opdracht gekregen

Het nieuw ontworpen briefhoofd in 1911 was al een verhaal op zich geworden.

een ontwerp te maken voor een bedrijf dat met zijn tijd mee zou kunnen gaan. Nou dat loog er niet om. Op 30 augustus werd de Hinderwetprocedure succesvol afgesloten. Alle bebouwing tussen Kerklaan en Kerkstraat en vanaf het ketelhuis (1905) tot aan de Dorpsstraat zou worden gesloopt, dus ook de winkel. Toen buurman Dirk Jan Schouten het in 1911 voor gezien hield, liet hij zich uitkopen en verhuisde de winkel van Van Doesburg naar de andere hoek van de Kerkstraat. Op de kale bouwlocatie zou een, voor die tijd, modern rechthoekig gebouw met twee verdiepingen verrijzen, dat aan alle eisen van veiligheid en hygiëne voldeed en volop voor werkgelegenheid zou gaan zorgen.

Om dit allemaal naar behoren te kunnen managen, besloten Arnoldus, Willem en Wijnand van Doesburg op 1 maart 1911 om als vennootschap onder firma verder te gaan, onder de naam 'Biscuitfabriek 'DE LINDEBOOM' - firma Wed. B. van Doesburg'.

De tientallen bouw- en hinderwetaanvragen die volgden waren het bewijs van de explosieve groei die de biscuitfabriek De Lindeboom nog door zou maken. Maar de invulling van werkgelegenheid stond echter zelden in verhouding met het aanbod van personeel in Mijdrecht en omgeving. Zo moest er later zelfs personeel worden geworven in Amsterdam. ■

Geraadpleegde bronnen:

- Hinderwet aanvragen en notarieel archief RHC Breukelen
- Proostkoerier december 1993
- Delpher kranten
- Wiewaswie
- collectie bescheiden De Lindeboom Fred de Wit
- "Biscuitfabrik Holland G.m.b.H."
- Gildehaus von Günther Bramer - Industrieel Nederland 1921 - G.G.A. Just de la Pasière

Personeel De Lindeboom 2-9-1922 - 12,5 jubileum H. Verburg. Foto Peter Slingerland.

Weerzien na bijna 74 jaar

door Jo Steenstra, Nieuw-Buinen

Via Wim Versteeg kregen wij het verhaal van Jo Steenstra over twee joodse jongens, Leo en Max van Gelder, die in hun vroege jeugd ondergedoken waren op de boerderij van de familie Versteeg op Demmerik in Vinkeveen. Beide jongens hebben onlangs - na 74 jaar - weer contact gehad met Theo Versteeg, nu woonachtig in het oosten des lands. Ook brachten zij een bezoek aan de boerderij op Demmerik, samen met Wim Versteeg.

INLEIDING

Vijf jaar geleden verscheen van mijn hand een artikel in *De Silehammer*, kwartaalblad van de Historische Vereniging IJsselham (HVIJ), over twee Joodse onderduikertjes: Leo en Max van Gelder.

De HVIJ bestrijkt de uiterste Noordwesthoek van Overijssel, met de voormalige gemeenten Oldemarkt, Kuinre en Blankenham. Die regio zal velen bekender zijn vanwege Nationaal Park Weerribben-Wieden. Kuinre is een oud Zuiderzeestadje, met vanouds vaarverbindingen met Amsterdam. Blankenham ligt aan de (voormalige) Zeedijk, had echter geen haven en is en was een streekdorp met rijke veeboeren.

In de Tweede Wereldoorlog werden donkerharige onderduikertjes ('koffiesurrogaat') ondergebracht in Noord-Limburg en blonde ('theesurrogaat') overzee in Friesland. Surrogaat was niet op de bon, als iemand surrogaat moest ophalen of wegbrengen, viel dat de bezetter niet op.

BLANKENHAM

Voor een goed begrip eerst een paar stukjes uit mijn artikel in *De Silehammer* 22/1 van maart 2014.

Willem van Gelder (1912-1992), pasgetrouwd met Anneke Staat (1916-2005), is in zijn eerste gemeente bevestigd als predikant van de Nederlandse Hervormde Kerk op 12 juli 1942. In de grote pastorie van Blankenham namen Wim en An van Gelder al spoedig een Joodse tweeling van drie jaar op: Leo en Max, eigenlijk Lazarus

en Marcus van Gelder, geboren in Amsterdam op 7 maart 1939. Met toevallig dezelfde achternaam en nog roodharig ook, konden de twee kinderen doorgaan voor neefjes van het domineesgezin. Dominee Van Gelder had connecties met het verzet. Vaak vluchtte hij door de tuin het achterland in. Het blijkt dat hij en de twee jongetjes zich bij onraad ook wel verscholen in het baarhuisje achter de kerk. Toen de Grüne Polizei de Joodse tweeling wilde ophalen, zei mevrouw Van Gelder dat zij de jongens de volgende dag zelf naar Arnhem zou brengen - *Ehrenwort*. Natuurlijk bracht zij de kinderen naar een ander adres. Leo en Max zijn slechts kort in Blankenham geweest, ergens tussen juli 1942 en mei 1943, vermoedelijk korter, omdat zij nadien op het andere adres nog hun ouders, Benjamin van Gelder en Sophia Weinberg, hebben gezien. Die zijn in vernietigingskamp Sobibor op 21 mei 1943 omgebracht, meteen op de dag van aankomst. Dat is pas eind 1949 bekend geworden, daarvoor golden zij als 'vermist'.

Dominee Van Gelder is in augustus 1944 opgepakt. Op de vraag van het verzet wat te doen met een NSB'er die een lijstje met 21 namen van verzetslieden en onderduikers had opgesteld, had de predikant geantwoord: "Schiet hem neer". Toen mevrouw Van Gelder in december hoorde waar haar man gevangen zat, is zij, hoogzwanger van haar tweede kind, op de fiets naar Arnhem gegaan, leende onderweg van een domineesvrouw een bontjas en liet zich aandienen als 'die Geliebte des Kommandanten'. Haar bluf hielp. Dominee van Gelder kwam vrij vlak voor Kerst 1944, maar dat werd uit veiligheidsoverwegingen vooralsnog niet rondgebazuind.

Toen hij zelf hun tweede kind in januari 1945 doopte, ging er een schok door de mensen in Blankenham omdat ze dachten dat hun predikant was doodgeschoten, zoals aangekondigd op plakkaat.

Terug naar Leo en Max van Gelder

Zij hebben de oorlog overleefd. Domineesdochter Janneke van Gelder, na de oorlog geboren, onderhield nog steeds contact met hen. Naar wat ik uit correspondentie met haar in 2014 opmaakte, wilden Leo en Max in de luwte te blijven. Ik vernam wel dat de tweeling na de oorlog is opgevoed door een oom - maar wist geen naam.

OTTERSUM

Onlangs kwam er een telefoontje van Theo Versteeg (83) uit Slochteren. Of ik wist wat er van Leo en Max terecht was gekomen. Zij waren najaar 1944 vanuit Ottersum (Noord-Limburg) naar de boerderij van zijn ouders in Vinkeveen gebracht en zijn daar gebleven tot zomer 1945. Nadien heeft de familie Versteeg niets meer vernomen. Binnen de kortste keren kwam Theo Versteeg bij mij op bezoek, met meer verhalen, boeken en bladen.

EEN POGING TOT RECONSTRUCTIE.

Ottersum ligt nabij Gennep op de oostelijke Maasoever in Noord-Limburg. Toen de Geallieerden najaar 1944 oprukten, kregen de inwoners van de Duitsers bevel tot evacuatie. In de week na zondag 15 oktober vertrokken de meeste Gennepenaars. De tocht ging via Duitsland langs plaatsen als Goch, Kalkar, Rees, Emmerich naar de Achterhoek en vandaar verspreidden de mensen zich tot zelfs aan Groningen toe. Op 20 oktober sloten de bewoners van Ottersum zich bij hen aan. Die kwamen uiteindelijk terecht in Mijdrecht en Vinkeveen; de Vinkeveners waren merendeels rooms-katholiek. Het waren door de Duitsers bevolen evacuaties, dus die legden de evacués, sommigen met paard en wagen, niets in de weg. Vanaf eind november 1944 verschenen er in De Gelderlander veel oproepen om informatie over familieleden uit Ottersum en andere plaatsen in de regio. Vaak met de ontroerende slotzin "bij ons alles goed".

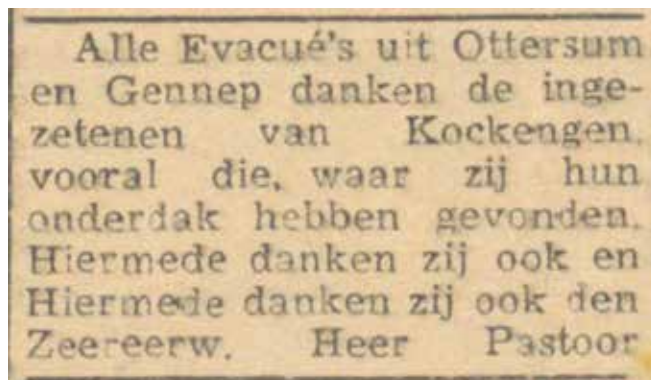

Wie kan mij inlichtingen geven omtrent de Familie Janssen-Peter, Bosch 27, Ottersum. Afz. Th. Janssen-Remmers, Tol, Velp. Hier alles goed.

De Gelderlander 30.11.1944. Bron: www.delpher.nl

Meteen na de ontruiming van Gennep en Ottersum kwam het tot grootscheepse plunderingen. Aangezien beide plaatsen ook lang onbewoond bleven, waren de vernielingen, de vervuiling en de plunderingen hier erger dan elders op de oostelijke Maasoever. Na de bevrijding op 11-12 februari 1945 zouden geallieerde troepen zich trouwens ook in ernstige mate aan plunderingen te buiten zijn gegaan (Tussen twee vuren, 1983, 92-96).

Dat er veel evacués in Vinkeveen en omgeving zijn geweest, blijkt uit de naoorlogse actie 'Vinkeveen helpt Ottersum'.

Alle Evacués uit Ottersum en Gennep danken de ingezetenen van Kockengen, vooral die, waar zij hun onderdak hebben gevonden. Hiermede danken zij ook en Hiermede danken zij ook den Zeereerw. Heer Pastoor

Utrechtsch katholiek dagblad 13.06.1945. Bron: www.delpher.nl

Leo en Max van Gelder waren in Ottersum ondergebracht bij de familie Peters, waar moeder Peters, reeds op leeftijd, een café dreef. Wellicht gaat het om Petronella Maria Peters-Terburg (1882-1973), wier man een timmerbedrijf had. In De Gelderlander is in 1942 een paar keer sprake van Café Peters, daarna alleen van Zaal Peters.

Ook Leo en Max maakten eind oktober 1944 de tocht mee naar Vinkeveen. Tussen evacués vielen twee roodharige Joodse kinderen niet op. (...) Samen met moeder en dochter Peters kregen zij onderdak bij de familie Versteeg. Andere evacués uit Ottersum kwamen nu veelvuldig op de boerderij in Vinkeveen op bezoek bij de hun bekende caféhoudster, hetgeen moeder Versteeg te gortig ging vinden.

VINKEVEEN

Leo en Max, toen vijftien jaar, kwamen zo bij de familie Versteeg in Vinkeveen, in de boerderij Demmerik 71. De typerende rooms-katholieke voornamen laat ik bij de kinderen achterwege.

Vader Willem (Wilhelmus Versteeg, 1888-1979) en moeder Jaan (Adriana Cornelia van Mastwijk, 1904-1995) hadden al een groot gezin met vijf kinderen: Jan (1932), Theo (1935), Annie (1936), Kees (1940) en Riet (1942). Er waren bovendien vier kinderen bij de geboorte of als baby overleden.

Moeder Versteeg komt wat pittiger over dan haar man. Geen wonder, want er komen dus najaar 1944 ook nog eens vier evacués in huis, twee kinderen en twee volwassenen, van wie de kinderen in feite als onderduikers. Na de oorlog is nog zoon Wim geboren (1947).

Willem Versteeg (78) en Jaan van Mastwijk (63) bij hun 40-jarig huwelijk op 28 april 1967. Foto: Collectie Wim Versteeg, Vinkeveen.

De langhuisboerderij, huidig adres Demmerik 71, nu gemeentelijk monument, is gebouwd in 1888 door grootvader Theo Versteeg. De voorgevel is symmetrisch ingedeeld met vier vensters op de begane grond en een serliana op de verdieping. Een serliana is een driedelig venster waarvan het grotere, middelste venster als extra een boog heeft. De draaibrug heet in deze streek een 'post'.

Linksachter de schuur stond een gemetseld privaat, een toilet. Leo en Max beseften toen nauwelijks dat zij Joods waren, wisten wel dat zij gevaar liepen. Als er vreemd bezoek kwam, verstopten zij zich op het privaat, haakje erop.

Meteen na de komst van de jongens in Vinkeveen, kwam burgemeester Mühlradt op zijn motor bij de boerderij van de Versteegs om te waarschuwen voor verraad, ook onder de evacués, maar "ik zeg niets".

Burgemeester Gerard Eduard Mühlradt (1880-1963), een Zeeuw van Duitse komaf en voormalig KNIL-militair, aanvaardde zijn ambt in Vinkeveen in 1931. Hij werd in 1943 niet vervangen door een NSB-burgemeester en kon aanblijven tot februari 1945. Hij heeft zich verzet tegen benoeming van NSB'ers op de secretarie. Ondanks zijn onopvallende optreden, kon hij toch na de oorlog niet op zijn post terugkeren. Hem werd wel eervol ontslag verleend (De Proostkoerier juni 1996, 7-14).

Demmerik 71, Vinkeveen.
De donker geklede dame is Jaan (Adriana Cornelia) Versteeg-van Mastwijk.

Foto: Collectie Theo Versteeg, Slochteren.

NA DE BEVRIJDING

Mevrouw Peters en haar dochter - Truus? - zijn nog enige tijd na de algehele Bevrijding mei 1945 in Vinkeveen gebleven. Tot hoe lang, is onzeker, omdat Ottersum geheel in puin lag. De tweeling is eerst kort in Amsterdam ondergebracht, toen alsnog teruggegaan naar Ottersum en uiteindelijk bij oom Sem in Amsterdam in huis gekomen.

OOM SEM

Dat de ouders van Leo en Max waren omgebracht, was niet meteen officieel bekend. Als zovele anderen golden ook zij als vermist, totdat de *Nederlandsche Staatscourant* vanaf september 1949 lange lijsten met slachtoffers publiceerde.

Theo Versteeg verhaalt wat hij nog weet van oom Sem. Dat moet Samuel ('Sem') van Gelder (1889-1964) zijn geweest, oudste broer van hun vader Benjamin van Gelder.

Sem was slager en worstfabrikant in Amsterdam, zijn bezittingen zijn na zijn onderduik stellig door de bezetter geconfisqueerd. Na de oorlog kwam Sem als venter met onder meer dekens ook in Vinkeveen - al dan niet met opzet - en zag daar ook de tweeling. Telkens als hij kwam, was hij nieuwsgierig naar de jongens. Toen hij Leo en Max een keer, zomer 1945, niet zag, vroeg hij naar hen. Sem was met dochter Lies (Elisabeth, 1926) op een fiets zonder banden naar Vinkeveen gekomen, de jongens waren toen net weer naar Ottersum vertrokken.

Ik wist al dat oom Sem de tweeling Leo en Max in huis had genomen. De kinderen gingen in Amsterdam naar

de Joodse lagere school *Rosj Pina* ('De Hoeksteen'). In de overlijdensadvertentie van oom Sem in 1964 en zijn vrouw Regina in 1984 worden Leo en Max vermeld meteen na hun eigen kinderen en nog vóór hun kleinkinderen. Zij maakten dus echt deel uit van dit gezin.

HUDIGE STAND VAN ZAKEN

Het navolgende was tot voor kort louter gebaseerd op vrij toegankelijke gegevens.

Samuel van Gelder

'Oom Sem' is geboren 3 mei 1889 in Groningen en daar in 1916 getrouwd met Regina Blok uit Amsterdam. Het gezin met twee kinderen kon onderduiken: zoon Leo (Lazarus, 1924-2012; werd KNO-arts) en dochter Lies (Elisabeth, 1926).

Benjamin van Gelder, handelsreiziger, geboren 7 februari 1905 in Groningen, trouwde 4 juli 1935 in Groningen met Sophie Weinberg, geboren 1 mei 1915 in Keulen-Kalk. Laatst bekende adres in 1941: Amstel- laan 27 II (nu Vrijheidslaan) in Amsterdam. Beiden zijn omgebracht op 21 mei 1943 te Sobibor.

De tweelingbroers Leo en Max zijn geboren op 7 maart 1939 in Amsterdam.

Leo (Lazarus) van Gelder trouwde in 1964 met Lisette van Vlijmen. Leo woont nu in Noord-Duitsland. Twee dochters: Belia en Bianca.

Max (Mozes) van Gelder trouwde met Tineke Mersel, woont in het westen des lands. Twee zoons: Benjamin werkt bij een regionale TV, Rogier is radioloog.

WEERZIEN NA BIJNA 74 JAAR....

Janneke van Gelder heeft nog steeds contact met de tweelingbroers en via haar kregen zij het concept van dit artikelje toegestuurd. Dat riep veel emoties op. Max heeft na de oorlog nog geprobeerd de boerderij in Vinkeveen terug te vinden. Dat lukte niet. Geen wonder, de jongens waren nog klein en kwamen het huis niet uit en het erf niet af. De broers zijn inmiddels beiden al op bezoek geweest bij Theo en Anny Versteeg in Slochteren. Een samenkomst in Vinkeveen vond plaats in maart van dit jaar.

Leo en Max van Gelder zijn op 7 maart 2019 tachtig jaar geworden.

מזל טוב Mazal Tov! ■

Bronnen:

- Informatie van Theo en Wim Versteeg en Max en Leo van Gelder, jan/feb 2019.
- Cammaert, A.P.M, Tussen twee vuren. Maaslandse Monografieën 28 (1983), speciaal p. 92-96; ook kaartje van de evacuatie route.
- Ginkel-Meester, S. van & H. Lagers, De Ronde Venen. Geschiedenis en architectuur (2001) 69.114.117. 251.
- Noij, J., "Onze tocht naar het Westen". In: De Proosdijkoerier 26/1 (maart 2010), 18-21. Kwartaalblad van de Hist. Ver. De Proosdijlanden, Vinkeveen.
- Wit, F. de, "Burgemeester Mühlradt". In: De Proostkoerier 11/2 (juni 1996), 7-14. Kwartaalblad van de Hist. Ver. De Proosdijlanden, Vinkeveen.
- Nederlandsche Staatscourant 24.11.1949 en 01.12.1949.

Links Max van Gelder, rechts Theo Versteeg.
Foto 28.01.2019. Collectie Max van Gelder.

Links Anny Versteeg, midden Leo van Gelder, rechts Theo Versteeg.
Foto 07.02.2019. Collectie Max van Gelder.

Ten slotte nog een aanvulling eerder bedoeld voor de Nieuwsbrief Blankenham. De hervormde pastorie aldaar was een der eerste onderduikadressen.

Het verhaal betreft de Joodse tweeling Leo en Max van Gelder, die als jonge onderduikertjes in 1942 ook in de Hervormde pastorie van Blankenham zijn opgevangen. Zij hebben in totaal op zelfs dertien adressen moeten onderduiken.

Geboren op 7 maart 1939, hebben zij hun tachtigste verjaardag mogen vieren op zondag 17 maart 2019 te midden van een veertigtal gasten. Onder hen ook Theo Versteeg en zijn vrouw uit Slochteren. Bij diens ouders in Vinkeveen heeft de tweeling aan het eind van de oorlog het langst ondergedoken gezeten.

Theo is de man die voor mij de hernieuwde zoektocht naar de tweeling in gang heeft gezet. Op het verjaardagsfeestje heeft Theo ook kennis kunnen maken met Wim van Gelder (geboren Blankenham 1943) en Janneke van Gelder (geboren Den Bosch 1947), kinderen van het predikantenechtpaar uit Blankenham met, toevallig, dezelfde familienaam als Leo en Max.

Inmiddels hebben Leo en Max al de onderduikboerderij in Vinkeveen bezocht. Zij wisten, meer nog dan Theo Versteeg, details te vertellen over het leven op de boerderij in 1944/1945: zwartbonte en roodbonte koeien, de slacht van een varken. Ook dat zij bij onverwachts vreemd bezoek onder het overhangende tafelkleed kropen.

Leo en Max zijn eeniige tweelingbroers, lijken nu minder op elkaar dan vroeger. Maar als een van hen een paar dagen niet heeft gebeld, vraagt hun partner of er soms iets is...

Zo sterk is hun onderlinge band nog steeds.

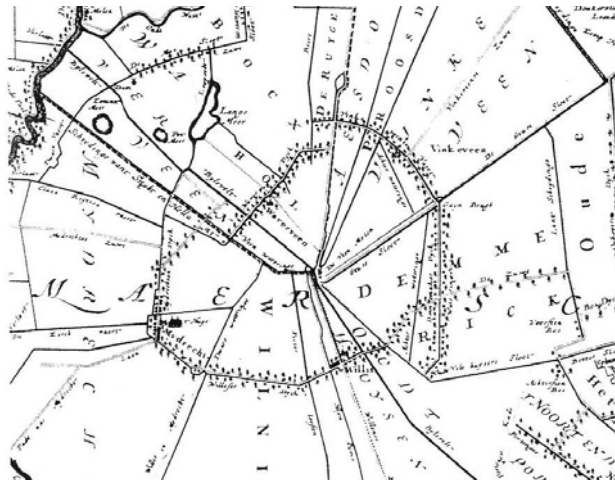

De ontginning van De Ronde Venen [2]

door Piet van Buul

In het vorige nummer van de Proosdijkoerier vertelde mijningenieur Arie Bijman over de eerste ontginning van het gebied van de Ronde Venen. Bijman heeft studie gemaakt van de manier waarop een eeuw geleden de ontginningen in West-Friesland en in de Ronde Venen gegaan zouden kunnen zijn. Hij is niet de enige. In ons artikel hebben we al aangegeven dat de deskundigen, die zich in dit onderwerp verdiept hebben, het lang niet allemaal met elkaar eens zijn. De inkt van de Proosdijkoerier was nauwelijks droog of er kwam al een reactie op het artikel van Luuc Mur, emeritus-hoogleraar aan de universiteit van Amsterdam en medeoprichter van milieuvereniging De Groene Venen. Daarnaast ontvingen we nog enkele andere reacties. Voldoende aanleiding om nadere aandacht te besteden aan de verschillende opvattingen die er in de wetenschappelijke wereld over dit onderwerp bestaan en de lezers een inkijkje te bieden in de wijze waarop onderzoekers elkaar proberen te overtuigen.

Het gebied van de Ronde Venen was voorheen een uitgestrekt moerassig en nauwelijks begaanbaar veengebied. Stukje bij beetje is dat gebied ontgonnen. Hoe dat precies in zijn werk ging is door verschillende (semi-)wetenschappers onderzocht. De ontginners kwamen in het bezit van een kavelstrook in het moerasgebied. Er is onderzoek gedaan naar de wijze waarop die stukken werden uitgemeten. Uitgangspunt is vaak dat het moerasgebied eeuwen geleden bestond uit basisveen. Dat groeide in de loop der eeuwen uit tot een hoog moerasgebied, dat in het midden een hoogte van drie tot vier meter bereikte. Zo'n hoogte werd een veenkoepel genoemd. Een wijdverspreide opvatting is dat die veenkoepels, vanwaar de afwatering plaats vond, het richtpunt vormden waar men bij de ontginning naar toe werkte. Het onderzoek van Arie Bijman bracht hem tot de conclusie dat die veenkoepels waarschijnlijk nooit bestaan hebben. "Als er al sprake is van verhoogde stukken dan waren die zeker niet hoger dan anderhalve meter," stelt Bijman. Met die stelling is niet iedereen het eens.

De heer Mur is er op basis van wetenschappelijk onderzoek stellig van overtuigd dat het zeker drie keer zo hoog moet zijn geweest. "Door drie universiteiten is het model van de veenkoepel met een hoogte van 4-5 meter ontwikkeld (Nijmegen, prof. Westhoff, Wageningen, groep prof. Vervloet en Universiteit Utrecht Prof. Berendsen). Al deze groe-

pen hebben een zeer grote internationale status. Het model is ook uitstekend botanisch onderbouwd en past volledig in ons denken over het verleden van De Ronde Venen", aldus Luuc Mur. Hij verwijt Bijman dat deze uitgaat van niet verder uitgewerkte aannames en dat het verhaal een aantal fouten bevat. "Zo zouden er kaarten bestaan met meren in het gebied. Er hebben zeker kleine meertjes gelegen. Dat is een normaal verschijnsel in koepelvenen maar dat waren zeker geen grote meren. Over de geschiedenis van de ontginning zijn uitstekende werken geschreven onder meer door Arie Manten en A.L.P. Buitelaar en Chris de Bont."

DIVERSE ONDERZOEKEN

Ook Jan Rouwenhorst mengde zich in de discussie. Rouwenhorst is docent aan het Veenlanden College in Mijdrecht en heeft tijdens zijn studie ook aandacht besteed aan dit onderwerp. “Diverse auteurs hebben bijna een eeuw lang diverse hypotheses geformuleerd over de manier van ontginnen. Al decennialang is de hoogte in het midden van de veenkoepel onderwerp van discussie, waarbij ervan uitgegaan is dat het midden het hoogst gelegen moet hebben. Een opvatting die door Luuc Mur gedeeld wordt en waarover ik zelf meer dan 35 jaar geleden al geschreven heb. Maar er zijn eerdere ideeën dat het midden juist het laagst gelegen moet hebben. De heer Mur geeft de meest recente wetenschappelijke inzichten weer. Ook de manier waarop de eerste ontginners te werk zijn gegaan, biedt ruimte voor verschil in opvattingen. Bestudering van oude kaarten kan daar enig licht op werpen.”

VRAAGTEKENS

Fons Compier uit Vinkeveen is amateurhistoricus en medewerker aan De Proosdijkoerier. Hij verdiept zich

al vele jaren in de geschiedenis van de Proosdijlanden. Hij plaatste vraagtekens bij het artikel van Bijman. “Arie Bijman spreekt zich nog wel eens tegen. Zo zegt hij dat de middeleeuwen met hun meetkundige kennis perfecte bouwkundigen waren. Zij maakten gebruik van een gradenboog. Verderop in zijn betoog stelt Bijman dat de techniek van het landmeten toen nog niet voldoende was ontwikkeld. Dit schuurt! Bijman bestrijdt terecht de opvatting van Heeringa dat het midden werd aangegeven door rookvuren. Ook Frederik de Bruijne en Arie Manten hebben de opvattingen van Klaas Heeringa al lang geleden weerlegd. Voorts stelt Bijman dat hij het jammer vindt dat er tot nu toe enkel een agrarisch model van veenontginning is gepre-

senteerd en de werkelijke historische gang van zaken nog geen aandacht heeft gekregen. Wat bedoelt Bijman hiermee? Heeft hij het over een vooralsnog ontbrekende beschrijving op basis van historische feiten van het wedervaren en de voortgang van het gezwog van al die arme

drommels, die vanaf de 11e eeuw de strijd tegen het moeras zijn aangegaan. De enige beschikbare vorm

“HET BESTAAN VAN
VEENKOEPELS VAN 4-5 METER
IS WETENSCHAPPELIJK BEWEZEN.”

LUUC MUR

van vastlegging en informatie zijn de kaarten. Ook wel interessant is de kwestie van de afwatering. “Als een gebied boven zeeniveau ligt en het terrein tamelijk vlak is, is de afwatering geen probleem”, zegt Bijman. Zou zomaar kunnen, maar... lag dit gebied dan ten tijde van het ontginnen boven zeeniveau en kan hij dat aantonen of aannemelijk maken?”

CHRIS DE BONT

Ook Chris de Bont stuurde ons een kort commentaar. De Bont publiceerde in 2008 zijn proefschrift “Vergeeten land; ontginning, bewoning en waterbeheer in de West-Nederlandse veengebieden (800-1350)”, waar Bijman in zijn verhaal naar verwijst. “Als historisch geograaf was een rode lijn in mijn onderzoek het willen begrijpen van de wijze waarop de Hollandse venen zo’n duizend jaar geleden in agrarisch gebruik zijn genomen. Intrigerend was de grote variatie aan verkavelingssystematieken binnen een op het eerste gezicht eenvoudig te beschrijven kenmerk: strokenverkaveling met veel lange sloten. In mijn proefschrift heb ik drie ontginningsmodellen uitgewerkt. Eén van die modellen, door mij het ontginningsmodel van de veenkoepel genoemd, heb ik uitgewerkt met in mijn achterhoofd de situatie in de Ronde Venen. En hier wringt de schoen. Waar Arie Bijman zich afzet tegen mijn werk, op zich de enige manier om kennis verder te helpen verdiepen natuurlijk, maakt hij onvoldoende onderscheid tussen het ontginningsmodel en de werkelijke ontginningsgeschiedenis van de Ronde Venen. Zijn reconstructie van de ontginning van de oostelijke Ronde Venen lijkt sluitend, maar is dat geenszins. Met de bij het interview opgenomen afbeelding uit mijn proefschrift heb ik slechts op kaart willen aangeven hoe de werkelijke structuurlijnen zich verhouden tot het ontginningsmodel van de veenkoepel en toon ik aan dat er in de Ronde Venen daadwerkelijk een bijna perfecte veenkoepel moet hebben gelegen. Het negentiende-eeuwse topografische archief geeft, na enige bewerking, nog duidelijk weer dat deze bijna perfecte veenkoepel niet als een taart in gelijke punten is opgedeeld. Dat had wel voor de hand gelegen als de veenkoepel in de loop van de ontginning niet aan verandering onderhevig is geweest. Sterker nog, de oudste fasen van de

(middeleeuwse agrarische) veenontginningen vertonen zoveel knikken en aanpassingen in de verkavelingsstructuur dat het hele verhaal van één centrale, op één punt georiënteerde, veenontginning zelfs in dit bijna-modelmatige veenlandschap geen opgeld doet.” “Het waren dit soort ‘knikken en aanpassingen in de verkavelingsstructuur’ die mij al in 1990 inspireerden tot een eerste aanzet van mijn veenontginningsmodellen. Deze modellen trachten het oorspronkelijke landschap dat de ontginners aantreffen en dat bestond uit veenvlakten, veenruggen en veenkoepels en de toen bekende ontginningstechnieken aan elkaar te koppelen. De Ronde Venen verdienen een grondige ontginnings-, bewonings- en waterstaatsgeschiedenis,

rekening houdend met de nieuwste inzichten over de reconstructie van het oorspronkelijke veenlandschap en een baaiend aan historische wetenschappen. Dit betekent niet dat deze inzichten niet ter discussie kunnen komen te staan. Ik ben van mening dat alleen een uiterst kritische houding tegenover het eerder geschrevene de

wetenschap verder helpt, maar ook dat het van belang is kennis te nemen van de wijze waarop die inzichten, steunend op ouder werk, zich konden uitkristalliseren.”

“AL DIE ARME DROMMELS DIE VANAF DE 11E EEUW DE STRIJD TEGEN HET MOERAS ZIJN AANGEGAAN.”

FONS COMPIER

DE REACTIE VAN ARIE BIJMAN

Wij hebben Arie Bijman vanzelfsprekend om een reactie gevraagd. “Misschien is het goed om te vertellen hoe ik ertoe kwam om een onderzoek naar de Ronde Venen te doen,” zegt Arie Bijman. “Op een vroege versie van mijn manuscript over de ontginning van West-Friesland kreeg ik te horen dat er in mijn manuscript geen veenkoepel voorkwam, terwijl Vervloet in zijn publicaties had geconcludeerd dat er in het midden van West-Friesland een veenkoepel had gelegen. In het boek “Vergeeten land” van Chris de Bont staat een hypothese van een verschuivend hoogste punt in de veenkoepel van de Ronde Venen. Vervolgens heb ik de kaarten van het oostelijk gedeelte van de Ronde Venen opgezocht. Na uitvoerige studie heb ik aan De Bont uitgelegd waarom ik het niet eens was met zijn idee over verschuivende hoogste punten in een veenkoepel waarmee hij de merkwaardige richting van de sloten bij Demmerik wilde verklaren. De Bont geeft nu in zijn reactie terecht aan dat de Ronde Venen een

grondige ontginnings-, bewonings- en waterstaats-geschiedenis verdienen, rekening houdend met de nieuwste inzichten over de paleogeografie (de reconstructie van het oorspronkelijke veenlandschap) en een baaierd aan historische wetenschappen.”

Ingaande op de reactie van Fons Compier wijst Arie Bijman op het volgende.

“De Grieken en de Romeinen bouwden met hun meetkundige kennis prachtige gebouwen. Maar het heeft nog vele eeuwen geduurd voordat er goede landkaarten konden worden gemaakt. In de middeleeuwen beschikten de landmeters niet over een nauwkeurige meettechniek. De landkaarten uit die tijd zijn dan ook niet erg nauwkeurig. Pas vele jaren later werd er een geschikte landmeettechniek ontwikkeld.”

Bijman vraagt zich af of auteurs als De Bont en De Bruijn al gezien hadden dat de lange kaarsrechte Vinkenkade loodrecht op de kaarsrechte Geuzensloot staat die vanuit de Angstel in de richting van het ‘midden’ van het gebied gaat. “Hebben deze auteurs

bedacht waarvoor dit was? Had ook iemand gezien dat de twee ‘middelpunten’ aan de oostkant en de westkant 1300 meter uiteen liggen? Ik ben het met Fons Compier eens dat de kaarten de enige beschikbare vorm van vastlegging zijn. Met de kaarten in de Topografische Atlas van rond 1850 ben ik bezig geweest

de ontginningspuzzel van West-Friesland op te lossen. Sinds ik ontdekte dat een sloot met de naam Gouw een ontginnings-as is en een sloot met de naam Wijzend een grenssloot is waar twee ontginningsblokken bijeenkomen, kon ik de puzzel oplossen.”

Bijman houdt vol dat het terrein van de Ronde Venen heel erg vlak was. “Het lag boven zeeniveau. Door het ontginnen, dus ontwateren van het veen, trad er oxidatie van het veen op waardoor het maaiveld werd verlaagd. Door de verdere daling werd de afwatering steeds moeilijker. Molens moesten de redding brengen. Zo ook in het gebied van de Ronde Venen. De eerste molens kwamen rond het jaar 1500. Ieder gebied kon zijn eigen waterpeil bepalen. Zo ontstonden afzonderlijke polders.”

‘DIT GEBIED WAS 1000 JAAR GELEDEN ZO PLAT ALS EEN DUBBELTJE’

ARIE BIJMAN

Luuc Mur was teleurgesteld over het wetenschappelijk niveau van de bijdrage van Bijman. Die zegt daarover dat zijn verhandeling voor een breed publiek is geschreven. “Mur is waarschijnlijk geschrokken omdat hij een verhandeling onder ogen kreeg waarin de aannames niet aan alle wetenschappelijke regeltjes voldeden. Voor een wetenschappelijke publicatie moet elke aanname keurig worden onderbouwd. Hij komt echter met zijn opvatting over het bestaan van veenkoepels ook niet verder dan de vermelding dat drie professoren het model van de veenkoepel met een hoogte van 4-5 meter hebben ontwikkeld. Hoe deze drie mensen tot de conclusie van 4-5 meter gekomen zijn, wordt niet uitgelegd. Ik heb uitgelegd hoe ik aan een koepel van maximaal 1,5 meter kom. Het veen in het midden van de Ronde Venen kan niet heel veel eerder zijn ontstaan dan het veen in de omgeving daarvan. Algemeen wordt aangenomen dat de veengroei tussen 12 en 15 cm per eeuw bedraagt, waardoor je dan over een termijn van een eeuw op een maximum van 1,5 meter komt, maar het kan ook veel lager zijn geweest. Aangenomen werd dat het hoogtepunt ergens in ‘het midden’ in de Ronde Venen lag. Op de kaart zie ik twee middelpunten, één vanuit de oostkant bereikt en één vanuit het westen bereikt. Deze middelpunten liggen vanwege de gebrekkige landmeetkunst maar liefst 1300 meter uiteen.”

“Chris de Bont stelt vast dat mijn reconstructie van de ontginning van de oostelijke Ronde Venen sluitend lijkt, maar dat dat geenszins het geval zou zijn. Waarom is het geenszins sluitend? Omdat ik het niet eens ben met zijn niet onderbouwde stelling dat er in de Ronde Venen daadwerkelijk een bijna perfecte veenkoepel

moet hebben gelegen? Omdat ik geen ontginningsmodel bedenk dat later getoetst moet worden? Omdat ik vind dat het gebied aanvankelijk wel als een taart in gelijke delen werd verdeeld maar dat door de beperkte meetkundige mogelijkheden van die tijd de ontginning anders verliep? Omdat ik de topografische kaarten van rond 1850 grondig heb bestudeerd, waardoor ik het verloop van de ontginning in de oostelijke ‘taartpunten’ heb kunnen aangegeven? Ik ben van mening dat door mijn onderzoek het inzicht in de werkelijke ontginningsgeschiedenis van de oostelijke Ronde Venen aanzienlijk is verdiept.”

TOT SLOT

De Proosdijkoerier is geen wetenschappelijk tijdschrift. Wij zijn verhalenvertellers. We schrijven over de historie van de Proosdijlanden. We publiceren verhalen over gebeurtenissen en ontwikkelingen die de geschiedenis van dit gebied markeren. Daarvoor doen we onderzoek, raadplegen we de archieven en laten mensen aan het woord die daar wat over kunnen vertellen. Daarbij stellen we vast dat onderzoekers naar het verre verleden er niet aan ontkomen om theorieën te ontwikkelen over de gang van zaken omdat toen nog niet alles wat er gebeurde precies werd opgeschreven. En dat heeft dan weer tot gevolg dat de meningen kunnen verschillen. We gaven dat bij onze vorige publicatie al aan. Onze zoektocht naar het verleden is steeds opnieuw een boeiend avontuur, waarvan we onze lezers elk kwartaal deelgenoot willen maken. En we zijn blij met elke reactie die we daarop mogen ontvangen. Dank derhalve aan de heer Luuc Mur en de anderen die hebben bijgedragen aan deze discussie. ■

Wat zeggen opgravingen ons eigenlijk?

ZEGT EEN SCHERF MEER DAN EEN WATERKELDER?

door Joop Frankenhuizen

Zit er in Mijdrecht nog iets van vroeger in de grond? Ongetwijfeld, maar dat merk je pas als je gaat opgraven en dat kan overal. Maar waarom wil je in Mijdrecht opgraven? Wil je weten hoe de bodem daar is gevormd? Wanneer de eerste bewoning plaatsvond? Hoe de eerste bewoners geleefd hebben? Maar dat weten we toch al?! Er zijn de afgelopen jaren in de dorpskern van Mijdrecht nogal wat opgravingen geweest. Zegt een opgegraven pijpenkop, een stukje aardewerk of een kannetje iets meer dan een waterkelder? Laten we nog eens terugkijken naar een paar eerdere opgravingen en zien wat daarover is vastgelegd.

TIJDEN VERANDEREN

De laatste decennia van de twintigste eeuw lopen ten einde. Langzaam maar zeker verandert het beeld van de Mijdrechtse Dorpsstaat. Steeds meer oud wijkt voor nieuw en je moet langs de gevels naar boven kijken om een idee te krijgen hoe de Dorpsstraat er vroeger heeft uitgezien. Waar nog sprake is van oudbouw zie je verzakte daken en vervallen dakkapellen en daaronder moderne winkelpuien. Het beeld van een dorpsstraat in verandering. De eenheid van vroeger is verdwenen en je vraagt je af wanneer de laatste herinneringen aan vroeger, die nu op dissonanten zijn gaan lijken, het veld moeten ruimen voor een 'nieuwe' eenheid. Zou archeologisch onderzoek de pijn een beetje kunnen verzachten?

OPGRAVEN KUNNEN WE NIET ALLEEN

In december 1987 laat de Historische Vereniging De Proosdijlanden weten aan dat onderzoek in de dorpskern mee te willen doen, maar dat niet alleen kan. Er is hulp nodig. Er moet een vaste kern van medewerkers

komen, die weten hoe ze hun handen moeten gebruiken als ze met klein gereedschap moeten graven om ervoor te zorgen dat de gevonden bijzonderheden en de sporen niet worden beschadigd en dat eventueel gevonden scherven nauwkeurig worden verzameld. Ook dat de opgegraven voorwerpen worden schoongemaakt, gemerkt en er geprobeerd wordt de scherven samen te voegen tot een groter geheel.

DE EERSTE POGINGEN

Die oproep heeft succes. De eerste beschreven opgraving, met een inmiddels tot zes personen gegroeide graafploeg, is begin december 1992. De plek is Stationsweg hoek Dorpsstraat naast bakkerij Elenbaas, waar nieuwe bebouwing is gepland. Er wordt een sleuf gegraven waardoor de werkers een beeld krijgen van vroegere grondlagen en funderingen. Ook worden er een paar stukken aardewerk naar boven gehaald, maar die zeggen niet veel.

Even later die maand is de Kerkstraat aan de beurt. Het 125 jaar oude schoolmeestershuis is afgebroken om plaats te maken voor ouderenwoningen. Alleen is door die sloop de grond nogal door elkaar gehaald, want om nieuwe bebouwing mogelijk te maken moest de fundering worden verwijderd. Gelukkig is niet alles weggehaald. Naast het huis, op twee meter diepte, zit nog een put van 2 bij 3 meter, bekleed met rode tegels. In die put zelf zat alleen maar water, verder niks. Kennelijk een put om regenwater op te slaan als drinkwater voor de school. Op een paar scherven na is er niets bijzonders meer gevonden.

GEHARREWAR ROND SLOOP MONUMENT

Begin 1996. Raadsvergadering in de gemeente De Ronde Venen. Aan de orde is 'Het Monument' ofwel het oude huis van dokter Van den Berg in de Dorpsstraat. Een meerderheid in het college van B en W wil het pand slopen. Dak verrot, overal gaten, verzakte voorgevel en verveloos. Ziet er niet uit, voorbijgangers kijken meteen de andere kant uit.

Ondanks de angst voor een schadeclaim, vanwege de veel te vroeg afgegeven sloopvergunning, verwerpt de raad met twaalf tegen negen het sloopadvies van B en W. Een monument is wenselijker. Dan volgt de klap. Eind februari 1996 laat het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Welzijn weten dat het vroegere huis van dokter Van den Berg niet in aanmerking komt op de Rijksmonumentenlijst te komen. In april wordt dan ook meteen met de sloop begonnen.

Maar...het doktershuis in de Dorpsstraat in Mijdrecht heeft toen wel een paar geheimen prijsgegeven. Bij het afgraven van de vervuilde grond is sloper Bos op een oude waterput gestuit. De put, met een diameter van ongeveer een meter, blijkt gebouwd met kleine bouwstenen, bijeengehouden met waarschijnlijk kalkspecie. Tijdens het graafwerk is een deel van de bovenkant afgebroken en opzij gelegd. De opbouw van het metselwerk is goed zichtbaar. Zeldzaam is de ontdekking niet. De afgelopen jaren zijn in de omgeving meerdere waterputten blootgelegd en weer toegedekt. Water uit eigen put is beter dan water uit eigen sloot waar ook de riolering in uitmondt.

VSB bank NV anno 1992.

VERGEET DE BANKEN NIET

Rechts naast het gemeentehuis in de Dorpsstraat op nummer 14 stond lange tijd de VSB Bank Mijdrecht N.V. In 2001 wordt deze bank via een juridische fusie opgenomen in de Fortis Groep. De VSB-bank wordt een Fortisbank. Halverwege 2002 wordt duidelijk dat de gemeente de dorpskern een ander gezicht wil geven en dat betekent afbraak en nieuwbouw, maar ook ruimte voor opgravingen. In januari 2003 worden rond de Fortisbank in de Dorpsstraat vier putten gegraven om, voordat de sloop begint, de bodemprofielen te bekijken. In een van de putten wordt op 2,5 meter diepte,

een stukje aardewerk gevonden. Reden om de laag waarin dat aardewerk werd gevonden te dateren op ca. 1300. Een andere put langs de Dorpsstraat levert wat kleine muntjes op uit 1600 en een Jacobakannetje van rond 1400.

Dan is het lange tijd stil. Dat duurt tot december 2005 wanneer een grote machine druk bezig is enkele panden aan het begin van de Dorpsstraat, hoek Prinses Beatrixlaan, te slopen. De pandjes moeten wijken voor het nieuwe bankgebouw van ABN-AMRO. Even daarvoor, in juni 1998, was er op huisnummer 7 al onderzoek gedaan. De resultaten daarvan vielen tegen. De bodem onder het huis was zo zwaar verontreinigd dat er, op een paar scherven na, niets bijzonders werd gevonden.

Rechts Dorpsstraat nr. 6 in 2010.

REGENWATER VOOR DE TUIN OF OM TE DRINKEN

In 2009 komt de Dorpsstraat weer in beeld. Dit keer het klokkencentrum annex juwelierszaak op nummer 6, waar Anneke en Ed Swaab hun brood verdienen. Ze denken het woonhuis met winkel en achterbouw goed te kennen. Maar... in de dertig jaar dat ze er wonen hebben ze vreemde verhalen aangehoord en dat heeft hen nieuwsgierig gemaakt naar de herkomst van het pand. Vooral de achterbouw waar ooit een bakkerij was. Nog meer naar achteren waar tegels omhoogkomen en vooral niet te vergeten de waterput naast het huis, die ze regelmatig gebruiken om de tuin te besproeien. Nu hun pand wegens bouwvalligheid op het punt staat verbouwd te worden, is het tijd om dat alles eens van dichtbij te bekijken.

Op 18 november 2009 is het zo ver. Anneke en Ed zijn, samen met enkele leden van de Archeologische Werkgroep Nederland (AWN), in de kou druk bezig met de

waterput naast hun huis langs wat nu de Passage heet. Het onderzoek begint met het leegpompen van de put. Om de uitwendige afmetingen vast te stellen worden eerst de tegels en de laag aarde aan de bovenkant van de put verwijderd. De put zelf wordt van bovenaf gevoed door twee regenpijpen, waarvan één bevestigd aan het voorhuis en de andere aan het achterhuis. De toegang tot de put is gelijkvloers in de vorm van een vierkante, afgedekte opening waarop ruimte voor een met de hand bediende waterpomp. Nu de put leeg is, kan deze van binnen bekeken worden. Het blijkt een grote goed aangelegde kelder te zijn met een tongewelf. Muren en gewelf bestaan uit twee lagen steen. De kelder is maar liefst bijna 2 meter lang, 1 meter breed en 1,6 meter hoog. Goed voor zo'n 3.000 liter drinkwater. De laag grond rondom en boven de kelder

VEEL VERBORGENHEDEN IN HET ACHTERHUIS

Op maandag 22 november 2010, de sloper is nog niet geweest, besluiten beiden, samen met Wiesje Dijkxhoorn in het achterhuis de schop ter hand te nemen en op onderzoek uit te gaan. Bij het verwijderen van een laag tegels wordt in de vorm van een rechthoek de bovenkant van soort fundering zichtbaar. Bij verder graven blijkt het een grote stenen bak, die vol zit met puin en grote brokken metselwerk. Nieuwsgierig geworden naar wat er onder zit, wordt er verder gegraven. Al snel wordt in een van de wanden een rechthoekige opening blootgelegd, van waaruit water de kelder binnendruppelt. De gemetselde doorgang naar buiten blijkt ingestort. Als na veel schepwerk, bukwerk en hooswerk eindelijk de bodem bereikt wordt, is de voorzichtige conclusie dat het een waterkelder geweest moet zijn. Een 282 cm lange, 132 cm brede en 90 cm diepe waterkelder in het achterhuis.

Het is 4 december 2010 geworden. De sloper is geweest. Van Dorpsstraat 6 resteert een kale vlakte. Het slopen van hun woning deed Anneke meer dan Ed. De grote bek van de sloopmachine in de tuin laat zien met welk geweld dat gepaard ging. Aan de noordkant wordt door leden van de AWN weer druk gegraven. Het is bitterkoud en er is sneeuw op komst. De beelden langs de gevel tonen een verzakte fundering. Even verderop wordt een paalkop blootgelegd. Daarnaast is halfvergaan houtwerk zichtbaar. Kennelijk losgeraakt van de paalkop. Ook lijkt het erop dat de in 1900 vervangen voorgevel gewoon op een vroegere fundering is gemetseld. Tijdens het graafwerk worden regelmatig vondsten opzij gelegd. Enkele lijken te dateren uit de 17e eeuw, maar kunnen van elders afkomstig zijn. Nader onderzoek moet dat uitwijzen. Wel is duidelijk dat in de achterliggende twee en een halve eeuw

Rechts Dorpsstraat nr. 6 in 2019.

leverde weinig op. Veel puin en restanten van dakpannen. De gevonden scherven zijn in slechte staat en niet dateerbaar. Alleen een pijpensteeltje uit vermoedelijk de 18e eeuw en een klein fragment van een wandtegel blijven over.

v.l.n.r.: 'Aan het werk', 'Dorpsstraat 6 fundering achterhuis', 'Waterkelder'.

het pand verschillende keren is verbouwd. Zo sterk zelfs dat vloeren gewoon op elkaar werden gelegd. De ene betegelde vloer ligt gewoon op een andere betegelde vloer. Twee dagen later worden de kelders uitgegraven. Het gaat om de opslagkelder onder de opkamer, de inpandige waterkelder in het achterhuis en de regenwaterkelder naast het woonhuis. Vooral het weghalen van die laatste zware kelder was een moeizame klus. Toen bleek ook dat de inpandige kelder inderdaad een regenwaterkelder is geweest, want de verzakte doorvoer bleek verbonden met een regenwaterpijp.

Achter Dorpsstraat 6 staat nu een appartementencomplex. Mijdrecht is weer een oud pand armer geworden, maar heeft er Proostenburgh voor terug dat beter in de omgeving past.

TOT SLOT

In oktober 2011 is een team onderzoekers bezig met grondonderzoek onder de voormalige apotheek aan de Dorpsstraat 39. Ook dat pand moet wijken voor nieuwbouw. Een halve meter beneden het maaiveld stuiten zij op muren en tegelvloeren. Het oorspronkelijke natuurlijke veen daar blijkt opgehoogd met kleilagen. De vondsten bestaan hoofdzakelijk uit aardewerk, stukken glas, pijpjarde en dierlijk bot. Dat onderzoek heeft overigens wel een goed inzicht gegeven in de bodemopbouw aan de westkant van de Dorpsstraat. Opmerkelijk was de vondst van weer een waterput die werd afgedekt door een gemetselde boog. De uiteindelijke conclusie was dat genoemd deel van de Dorpsstraat vanaf de veertiende eeuw regelmatig of zelfs doorlopend bewoond is geweest.

Dorpsstraat 39.

Januari 2018. Archeologen doorzoeken de grond onder het gesloopte Molenhofcomplex en dat heeft veel dingen uit het verleden opgeleverd. Blootgelegd werden de fundamenten van een woonhuis uit de zeventiende eeuw en restanten van een molen. Ook troffen de archeologen restanten aan van een lemen kelder, die mogelijk uit de vijftiende eeuw stamt. Gevonden werden een aardewerken kruik en een bronzen kandelaar, beide zo'n 650 jaar oud en beide intact.¹

Conclusie? Opgegraven voorwerpen kun je bewaren en tentoonstellen in musea. Het zijn herinneringen aan vroeger tijden. Op dit moment zijn slechts enkele waterkelders opgegraven. Veel te weinig om een beeld te krijgen hoe de Mijdrechtenaar van toen aan drinkwater kwam. Was het uit de sloot of was het opgevangen regenwater? ■

¹ Noot van de redactie: na de algemene ledenvergadering van 21 november a.s. is er een lezing over de opgravingen bij het Molenhofcomplex.

AGENDA

19 oktober: viering vijfendertig jaar HV De Proosdijlanden

21 november: algemene najaarsvergadering met lezing over opgravingen Mijdrechtse Dorpsstraat

Proza en poëzie in de Proosdij

door Chris Woeerden

Uithoorn, Thamen en De Kwakel spelen een rol in een aantal verhalen en gedichten. Uithoorn kent een vertelling¹ die zich afspeelt rond het Rechthuis en twee sleutelromans van Deren Douwe, pseudoniem voor dokter J. Oudendal². Er is een reisverhaal over zeilers die in Uithoorn aanmeren en overnachten³. Ook Bertus Aafjes wijdde enkele pagina's proza aan Uithoorn⁴ aan de Amstel. Hij deed het dorp aan op een van zijn wandeltochten. Landelijke bekendheid kreeg Uithoorn in 1938 met de opvoering van het landjuweel 'De Princelijke Hand' geschreven door Constant van Wessem. In het voormalige dorp Thamen speelt zich het drama rondom Grietje af, de hoofdpersoon in een stichtelijk verhaal⁵. Dominee Adam Simons dichtte in 1805 een lofzang op zijn geliefde gemeente⁶ en Atte Jongstra schreef in 1993 een gedicht getiteld 'Thamen aan de Uithoorn, een historische passage'. De Kwakel speelde een belangrijke rol in de bespiegelingen van Hein Enthoven: 'De Kwakel, voorheen en thans' (1931) en Anna Enquist schreef een gedicht over een voetbalwedstrijd bij KDO⁷. Spannende verhalen of boeiende romans die zich in Uithoorn, Thamen of De Kwakel afspelen zijn nog niet gevonden.

De Kwakel kan echter wel bogen op een verhaal dat zich daar afspeelt. Het is een jongensboek van 219 pagina's, getiteld 'Op Hooger Pad', geschreven door Flip Keyenburg, in 1928 uitgegeven door de 'Electr. Drukkerij en Uitgeverij v.h. St.-Gregoriushuis, Utrecht'. Op een van de voorbladen stond 'Dit boek verschijnt onder goedkeuring van de Keurraad voor Roomsche Jeugdlectuur'. Kortom een boek dat men in die tijd met gerust geweten kon laten lezen door de jeugd. Het werd geïllustreerd

Omslag Op Hooger Pad

¹ Het spook Rosalinde, N.N.

² Een doktershuwelijk en Het ivoren goud, Deren Douwe, M. Stenvert & Zn, Meppel, 1950

³ Een reis zonder deftigheid, hoofdstuk 26, A.P.M. Moussault, 1941

⁴ In de Nederlanden zingt de tijd, B. Aafjes, 1976

⁵ Grietje van Velde, Mr. C.P.E. Robide van der Aa, 1837

⁶ Thamen, Nederlandsche Muzen-Almanak, 1819

⁷ 'Sportpark De Kwakel', Klarlichte dag, Anna Enquist, 1996

Illustrator Willem Wiegmans. Internet.

door Willem Wiegmans (Amsterdam 28 oktober 1892/ Utrecht, 13 juli 1942) met negentien afbeeldingen, het omslag meegerekend.

SCHOOLMEESTER EN SCHRIJVER

Flip Keyenburg schreef meerdere boeken: in 1926 werd 'Op het Kruispunt' gedrukt, in 1927 verschenen 'De jeugd van Chris Kras' en 'Ongekende Adel', in 1928 kwam 'Op Hooger Pad, verhaal voor jongens' uit, in 1930 verschenen maar liefst vier titels ('t Goudbolletje', 'Licht en donker', 'Naar buiten' en 'Onze Joris') en in 1932 publiceerde Keyenburg 'Kleine menschjes'. Keyenburg was het pseudoniem van Johannes Bernardus Kraanen, geboren op 31 oktober 1895 in Amersfoort in het gezin van schoenmaker Philip Albert Kraanen en Christina Geertruida Steenboek. Het gezin woonde in de Krommestraat 281 (de straat is later vernummerd en nu is het woonhuis waarschijnlijk nr. 13). Vader Philip had zijn nering aan huis; later ging men er ook sportartikelen bij verkopen. Johannes Kraanen mocht doorleren en behaalde zijn lagere akte voor schoolmeester op 25 april 1914 in Amsterdam: hij was toen ruim achttien jaar oud. Op 6 juni van dat jaar werd hij in Laren benoemd aan de Broederschool. Hij

verhuisde naar Breukelen en haalde op 21-jarige leeftijd zijn hoofdakte (28 juli 1917).

Daarna was hij drie jaar onderwijzer op de St. Jozefschool in De Kwakel⁸. In 1920 werd hij benoemd aan de Willibrordusschool aan de Nieuwe Gracht in Utrecht. Daar gaf hij veertig jaar les in de hoogste klassen. Op 20 december 1960 werd afscheid genomen van meester Kraanen; hij had 46 jaar in het onderwijs gewerkt. Kraanen had al op 31 oktober met pensioen kunnen gaan, maar hij wilde het jaar uitdienen (tot aan de kerstvakantie). Als blijk van waardering kreeg hij

20-12-1960 - Meester Kraanen (!) neemt afscheid. Utr. Nwsblad.

een cadeau aangeboden passend bij zijn hobby: schilderen. Johannes Kraanen overleed op 9 maart 1985 in Utrecht, bijna 90 jaar oud.

BART UIT KWEKKERDIJK

Op Hooger Pad is het verhaal over de belevenissen van Bart Wildebras, een licht stotterende jongen van elf jaar die in Kwekkerdijk woont; het is tevens een 'sleutelroman'. In het boek wordt nergens expliciet iets 'Kwakels' genoemd, maar de schrijver moet geput hebben uit zijn onderwijsjaren in De Kwakel. Er zijn aantekeningen gemaakt in de overgetypte versie, zoals 'Nees Wildebras', 'De Kwakel', 'Vuurdijk = 'Vuurlijn', 'Amsterdam' en 'Endhorn = Uithoorn'.

Er zijn veel herkenbare punten in de topografie en de namen van Kwakelaars. De boerderij waar Bart woont is die van Nees Wahlen, boer en handelaar. Pastoor Vastbloet zal de geliefde pastoor Vasse zijn. Kortom, interessant om het verhaal eens door een Kwakelse bril te lezen, een bril uit 1920 of wat later. Daartoe maken wij gebruik van de (roze) bril van Hein Endhoven, die zijn eigen naam stevast als 'Enthoven' schreef. Hein (19-05-1865 De Kwakel/27-06-1933 Nieuwveen) vertrouwde zijn herinneringen aan zijn Kwakelse leven

⁸ De St. Jozefschool was de voorganger van de Robert Kennedyschool, nu geheten De Zon

Dat was nog eerst 'n genot....

met het naar school gaan by myn tijd heb ik ook meegemaakt 15 of 16 kinderen in een roeiboot naar school van Dronk. Toen echter tot twakel omdat er geen weg was toen om er gebeurde nooit een ongeluk. Maar toen in die dagen kreeg het Polderbestuur van de kwakelaten en Wijkwacht. Dohier het plan om een gewone rijweg verbindings weg te maken van Vennewaakten naar Kwakel tot de Egmeer de Noor. der Egmeer is eerst ontworpen en later de Zuiderlegmen met hoofd wegen en zijwegen van hier naar naar de hoofweg van twakel tot Lorentkerk is de meesten gebruikten weg even zoo de vaarlem van twakel naar Kudelstaart. Dus doende wordt het plan van het Polderbestuur de Staten Holland voorged met hun goed keuring daer aan verbonden in 1882 ging men aan het uitboken men ging daadelijk aan het werk en in 1884 was men er mede klaar

Met de klok mee:

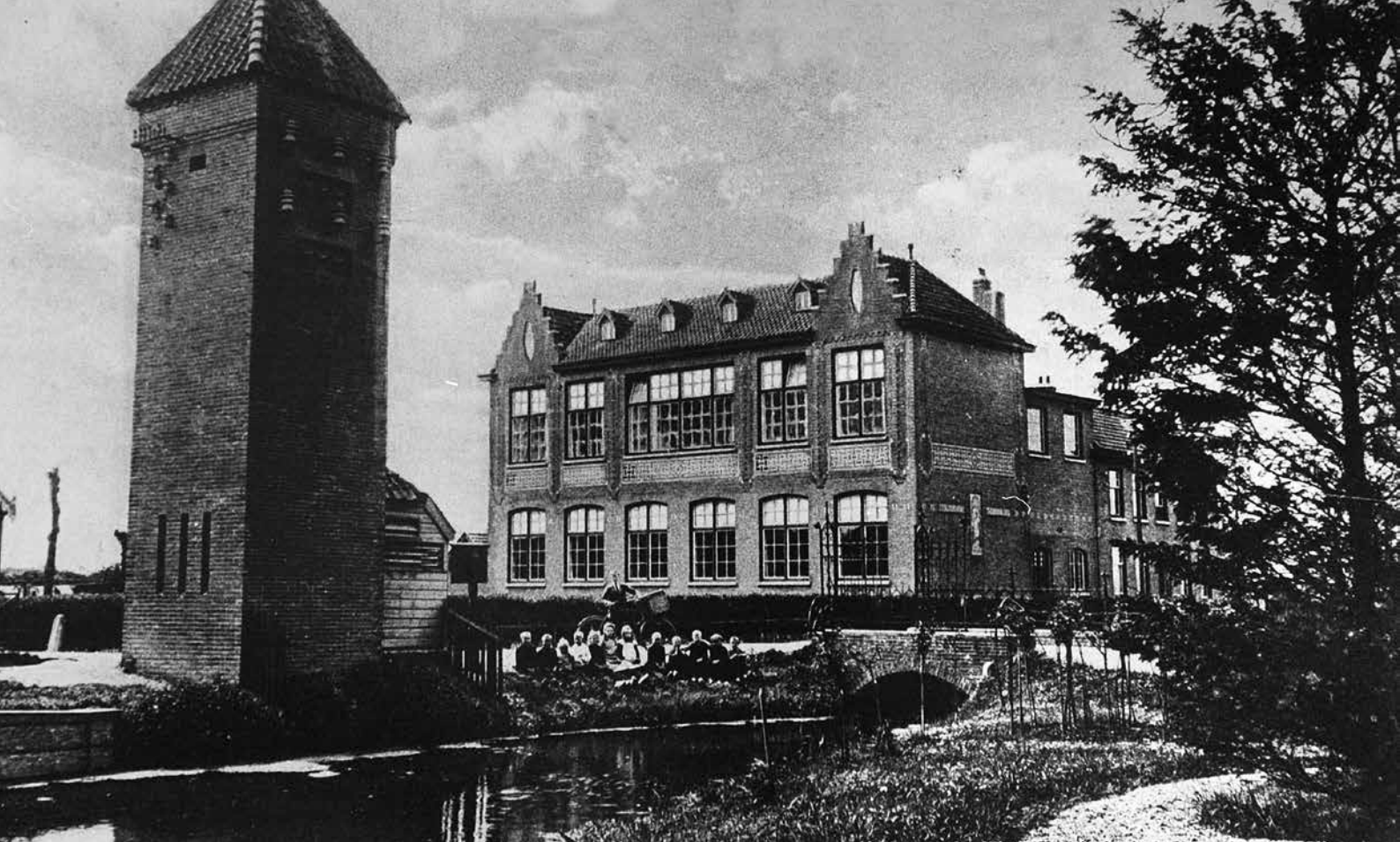
De katholieke Kerk van De Kwakel, plm. 1915. Collectie H. v/d Zanden.

Pastoor Vasse ('Vastbloed?'). Coll. SOUDK.

Bart Wildebras, 'Op Hooger Pad'. Coll. SOUDK.

Pagina 7 uit boekje van Hein Endhoven. Coll. SOUDK.

Hein Endhoven - 1900. Coll. J. Winter.

1925 - De r.k. school waar Bartje op de eerste verdieping moest zijn. Collectie SOUDK.

in 1931 aan het papier toe. Anno 2019 is 'Op Hooger Pad' bijna een verhaal uit een geschiedenisles. De sfeertekening van Hein Endhoven kleurt het verhaal van Bas nog beter in.

EEN KLEIN GEHUCHT⁹

De Kwakel was rond 1900 "een klein gehugd van hier en daar een huis of een boerderij en een heel oud R.K. Kerkje en een klein schooltje. Er was een timmerman en heel vroeger ook een scheepmaker die de vaartuigen repareerde." (...) "De Kwakel kon je bereiken vanuit Uithoorn over het looppad de Boterdijk gheheten. Dit pad kende overal bruggen of vlonders voor de doorvaart naar het boerenland. In de Kwakelse polder lagen alle stukken land met sloten ertussen, waarover men kon varen naar het land. Koeien en al het ander vee bracht men met vaartuigen, bokken en pramen, erheen.

De Kwakelse bevolking bestond geheel uit de boerenstand, vroeger vooral uit 'koeboeren' (melkveehouders). Er werd hoofdzakelijk komijnekaas gemaakt en eerste klas zoete boter gekarnd."

"(...) Heel vroeger was er geen school; de kinderen en ook volwassenen kregen les van een leraar of meester, 's avonds bij een particulier in een gewoon

huis. Er was daar een klein schooltje waar een veertig kinderen onderricht kregen. Die school was toen het huis van metselaar Hendrikse, het stond in een hoek aan het begin van de Boterdijk. Dat schooltje is er niet meer. Later is een grote school gebouwd, waar ongeveer tachtig tot honderd kinderen op zaten. Een hoofdonderwijzer gaf les aan al deze kinderen. Maar er kwamen steeds meer kinderen en de school werd afgekeurd. Een grotere school werd gebouwd: een woonhuis met twee lokalen. Later kwam er een lokaal bij en werd er door drie leerkrachten lesgegeven. Het was een gemeentelijke openbare school en katholieke en protestantse kinderen gingen erheen. Dat ging een aantal jaren goed. Toen ik¹⁰ van de school af ging waren er 68 schoolkinderen en nu (= 1931) over de 300."

"(...) In mijn tijd heb ik meegemaakt dat vijftien à zestien kinderen in een roeiboot naar school gingen van Vrouwenakker naar De Kwakel omdat er geen weg was. En er gebeurde nooit een ongeluk." (...) "In die dagen was er een nachtwacht zodat de inwoners gerust naar bed konden gaan. Hij hield een oogje in het zeil, bij brand en andere gelegenheden."

"(...) Er was niet eens een bakker aan De Kwakel. Er kwam een bakker met een zeilschuit over de Zui-

⁹ Fragmenten uit het Dagboek van Hein Endhoven (collectie Stichting Oud Uithoorn/De Kwakel)

¹⁰ 'Ik' is de auteur Hein Endhoven

der - Legmeer driemaal per week en er kwam er een vanuit Uithoorn met een kruiwagen venten. Fietsen waren nog niet bekend. Op de hoek (van het Kwakels Pad) was een winkel en daar was een brooddepot waar men ook zwart brood kon kopen. Er waren drie herbergen, een timmerman, een smid, een schoenmaker en een kleermaker. De schoenmaker was met een brievegaarder postloper van Uithoorn, De Kwakel, Vrouwenakker en ook nog verder weg als er brieven of kranten waren [te bezorgen]. De weg was er nog niet tussen Vrouwenakker en De Kwakel en boeren en werkmensen, die langs de vaart woonden, werden per roeiboot bezocht door de koopman en andere mensen. De welgestelde boeren hielden een extra roeiboot eropna om zondags naar de kerk te gaan.

"(...) De pastoor en de dokter gingen ook mensen bezoeken, als dat nodig was, bij ziekte of andere gelegenheid. In de zomer was het mooi [om te doen], maar in de winter bij ijs en sneeuw viel dat niet mee. Was er veel ijs dan ging men door een slop zoals men dat

toen noemde. Achter elkaar trok men zich vooruit met behulp van een ijshaak. In De Kwakel aangekomen ging men ter kerke. Na afloop deed men inkopen bij de kruidenier en daarna ging men weer naar huis, waar de rest van de dag gezellig werd doorgebracht. In de winteravonden ging men wel eens buurten bij de een of ander en dan werd er met huisgenoten gekeurd of gedamd of "gedomineerd" (domino gespeeld). Om half tien of tien uur stapte men in zijn schuitje na elkaar goedenacht gewent te hebben."

"(...) In dezen tijd van snelverkeer met auto's en bussen van Nieuwveen naar De Kwakel en Amsterdam en daardoor verbinding met alle omliggende plaatsen, ging De Kwakel vooruit. Tegenwoordig is er een telegraaf- en telefoonkantoor en ook een hulpkantoor der posterijen waar men alles kan krijgen wat men nodig heeft. Ook is overal radio, bijna ieder huis heeft zoiets. Er is nu elektrisch licht en kracht, ook is er waterleiding. Dat is een groot gemak.

Er is ook een voetbalclub, een mandolineclubje, een fanfarekorps en er wordt toneelspel vertoond: De Kwakel doet tegenwoordig overal aan mee in deze moderne tijd. In de tweede week van september begon de Kermis en deze duurde van zondag tot zondag. De eerste zondag was het vroeger 'lange pijpen avond': men ging naar de herberg en als men iets verteerde dan kreeg men een lange Goudse pijp; de tabakszak deed de ronde en men dampte er dan flink op los als echte oude Hollandse rokers. Woensdag was het pret maken: jong en oud ging naar de kermis en werd er koek geslagen. Daar heb ik ook nog aan meegedaan toen ik nog jong was. Voor de oudere mannen en jongens was er tonknuppelen en haan kop afhakken, maar vrijdag en zaterdag was het stil." (...) "Er werd gehost en gesprongen en de jongelui - meisjes en jongens - gingen in de wijnkamer een fles wijn drinken met een flinke plak snijkoek en tot laat in de nacht hield men dat vol. Dan ging ieder zijn weg om die of dat meisje thuis te brengen en de pret was weer een jaar voorbij."

WILDEBRAS¹¹

"Bart was een van de negen kinderen van Wildebras. Hij was de oudste, al was-ie pas elf jaar. Je kon ze zoo allemaal in een rijtje zetten, net of 't een trap was. De twee jongste kinderen hadden nog geen sterke beenen om te staan en vonden 't veiliger op handen en voeten voort te schuiven. De anderen konden allemaal lopen als hazen, van de tweejarige Jaap tot wilde Bartje toe.

Bart en meester Van Son.

¹¹ Twee fragmenten uit het boek 'Op Hooger Pad' (collectie Stichting Oud Uithoorn/De Kwakel).

1908 - Boerderij Weltevreden Vuurlijn. Foto via Jeroen van Doorn.

Bart voelde zich de baas van al die kleine Wildebrasjes. Hij vaderde er zoo 'n beetje over. Met de kleinen ging dat nogal gemakkelijk, maar Jet en Hein hadden al een eigen willetje. Zij lieten zich door Bart niet ringeloozen, maar omdat hij zooveel sterker was, moesten ze hem vaak wel gehoorzamen. De kleinere waren bang voor groote Bart, vooral als hij zulke geweldige oogen opzette en van die dikke rimpels in z'n jonge voorhoofd trok! Toch hielden ze ook van hem, al kon hij grommen en brommen als een onweer, vaak was hij zoo lief en zacht als een lam voor de kleinen. Dan solde hij met mollige Riekje en guitige Toon dat ze kraaiden als jonge haantjes.

Ze trokken hem bij z'n kastanjebruin, steil haar, knepen met hun dikke knuistjes in z'n neus en ooren en rolden met hem over de grond, tot ze wangen hadden als een perzik. Soms sjokte hij met 'n stuk of drie van die kleine snuiters op z'n rug, als 'n mak paard, door de kamer, tot dat 't hem verveelde. Dan schudde Bart dat kleine grut van zich af en ging buiten z'n eigen spel spelen. De kleine propjes kropen hem dan soms tot in den tuin na, jengelden nog wat meer om te spelen, maar als Bart niet terugkwam, droogden ze hun traantjes en probeerden zichzelf te vermaken. Bart was wild bij vlagen. Hij leek dan op 'n ongetemd, jong veulen, dat van toom en gebit nog niets afweet en vrij en frank holt en draaft waar 't lust in heeft. Was hij buiten, alleen, of met z'n makkers, dan wist hij niet wat rust was. Bart zocht nooit naar iets bijzonders. 't Ging altijd zoo van zelf en natuurlijk.

Nees Wildebras, Barts vader, bemoeide zich weinig met het boerenbedrijf en handelde veel liever in alles en nog wat. 't Was een rare boerderij, waar Bart

leefde. De andere boerderijen waren kraakhelder en uiterst zindelijk, maar aan die van Nees Wildebras was niet veel eer aan te behalen. D'r was geen enkele boerenmeid te vinden, die 't daar netjes kon houden. Dat was onmogelijk, want Wildebras kocht en verkocht van alles en stapelde wat hij niet direct van de hand kon doen in en om z'n woning op. De meiden op de boerderij vonden 't een kruis, zoo'n rommel, maar Bart vond 't heerlijk en zou niet graag gezien hebben, dat z'n vader alles ineens had verkocht. Daar hoefde hij ook niet bang voor te zijn want je kon 't zoo mal niet denken of 't was er te vinden. Buiten lag een berg oud roest. Machineketels, kachels, gereedschappen voor de landbouw, zagen, spijkers, wagenwielen, van alles. Binnen in de groote schuur, gaskranen, glasplaten, oude pendules, heele rijen kinderspeelgoed, pakken werkbroeken en dozen met kinderschortjes, vaten olie en terpetijn, een heel vak bussen verf, 't stond daar allemaal in volmaaktste rust bij elkaar."

OPROEP

Tot zover een terugblik op De Kwakel uit het begin van de twintigste eeuw aan de hand van een jongensboek en herinneringen die Hein Endhoven in een school-schrift vastlegde.

De redactie van de Proosdijkoerier is nieuwsgierig naar titels van jeugdboeken, romans en poëzie die zich afspelen in een van de andere dorpen uit de Proosdij. U wordt van harte uitgenodigd uw reactie kenbaar te maken via jaapmeulstee@ziggo.nl. ■

Literatuur

- De Kwakel, voorheen en thans, Hein Endhoven (1931).
- De Lange Brug 2011, nummer 1.

Vinkeveen & Waverveen in de jaren vijftig [1]

door Fons Compier

Bij een reeks van meerdere kortere afleveringen zou het een leuke binnenkomer zijn om te kunnen beginnen met een passende typering van Vinkeveen en Waverveen anno 1950. Na menige oriëntatie bleek de klus in feite al te zijn gedaan, in juni 1950, door journalisten van het Algemeen Handelsblad. Zij hadden een beschrijving aange-richt van 'het typisch Hollandsche waterdorpje Vinkeveen'. (De meervoudsvorm bij 'journalisten' is gebaseerd op het 'wij'-gebruik in het artikel).

Vinkeveen, aldus het Algemeen Handelsblad op 6 juni 1950, bestaat uit één lange rechte weg, met aan weerszijden brede sloten, kleine vaarten eigenlijk, waarachter de huizen liggen. Elk huis heeft een bruggetje als enige toegangsmogelijkheid. In Vinkeveen zijn de mensen bijna

allen eilandbewoners. Als zij geen lust hebben om visite te ontvangen, dan draaien zij eenvoudig hun bruggetje open. Gelukkige mensen, die Vinkeveners. De achterzijde van hun huizen ziet uit over de wijde plassen. In de avond zitten zij allemaal aan de voorkant en zien het verkeer op de weg passeren:

de enkele fietsers, de flanerende dorpsjeugd en de kleinere kinderen, die vanwege de warmte wat langer mogen opblijven en in de vaart visjes vangen. Boven het water gaat de zon bloedrood onder; dan komt de schemering en de koelte. Wie over de weg gaat, moet links en rechts groeten, want Vinkeveen is een dorp gebleven en in een dorp zegt men elkaar allemaal goedendag. Er is een muziektent in Vinkeveen, ook aan de overkant van de vaart; daar geeft de harmo-

nie zo nu en dan uitvoeringen en dan loopt alles uit. En de accordeonvereniging 'Tempo' heeft een fancy fair georganiseerd ... men behoeft zich waarlijk niet te vervelen in Vinkeveen.

Van het water komt wat wind opzetten, die zware, bittere geuren meebrengt. En, als het bijna donker is geworden, halen mensen lampen naar buiten, die in het water weerspiegelen. Het drukst is het in Vinkeveen op die plek waar het in ieder waarachtig dorp 's avonds het drukst is: waar de grote verkeersweg de dorpsstraat doorsnijdt. Daar staat de ijscoman als centrum van een groep opgeschoten jongens, van wie er een en motorfiets bezit, waarmee hij telkens met open knalpot langs stuift. Daar kan men de postbesteller van Vinkeveen aantreffen, geleund over het rood-witte verkeershek, nog in uniform, de pet op het hoofd, maar op pantoffels en met het groene jasje los over zijn ondergoed.

Men vindt daar allen, die eens groot waren in Vinkeveen en nu oud zijn geworden: zij vertellen u over

vroegere jachtavonturen op de plassen. En als men van plan is bij de poelier in de stad een eend te gaan kopen, dan kan men beter eerst zijn licht in Vinkeveen gaan opsteken, want daar vertellen zij u haarfijn hoe u een jong van een oud beest kunt onderscheiden.

En tenslotte hebben wij maar een aanmerking op dit liefelijke waterdorpje. En wel deze: de burgemeester

moest eens geregeld schouw laten houden, want de vaarten liggen vol kroos en andere ongerechtigheden. Dat vinden de Vinkeveners trouwens zelf ook.

Tot zover de optekeningen over Vinkeveen-1950 in het Algemeen Handelsblad.

Opmerkelijk, dat de journalisten Vinkeveen weliswaar als één lange rechte weg ervoeren, maar er desondanks in slaagden aldaar te kort door de bocht te gaan.

Bijvoorbeeld ter hoogte van de in 1929 in gebruik genomen muziektent. Daarin worden optredens door een harmonie verondersteld.

Echter, het gaat hier om de muziekkoepeel van 'Concordia', van 1898 tot 1966 een fanfare en daarna een brassband. Hoezo harmonie?!

Ook bij het idee om de burgemeester vaker te laten schouwen, kan een vraagteken worden gezet: rond 1950 vormde de schouw een aangelegenheid voor een polderbestuur. In het krantenartikel zijn de Vinkeveners gelukkige mensen, die in juni 1950 des avonds vóór hun huizen waren gezeten en aldaar vooral bezig

waren voorbijgangers (terug) te groeten. Over bijvoorbeeld de koffieconsumptie door

deze groetgrage lieden laat het Algemeen Handelsblad ons in het ongewisse.

Eigenlijk wel jammer: tot in de jaren vijftig waren sommige goederen slechts op de bon verkrijgbaar en koffie ging pas per 14 januari 1952 'van de bon'. Zonder bon was je in juni 1950 nog aangewezen op koffiesurrogaat, een goedje, dat voor de helft uit gerst kon bestaan, met toevoeging van een mix van erwten, veldbonen, cichorei, eikels en tulpenbollen. Bepaald geen spul om verslaafd aan te geraken.

Het Algemeen Handelsblad had een redactie die in Amsterdam huisde (met uitzicht op het Koninklijk Paleis). Gelet het niveau van het artikel waren de zojuist genoemde journalisten in 1950 nog bezig het vak te leren. Voor hen was het (moeten) reizen per openbaar vervoer voor de hand liggend. Grote kans, dat zij per trein naar Vinkeveen zijn gereisd. Dat kon in juni 1950 nog, ruim twee maanden later niet meer. In De Telegraaf van 17 augustus 1950 wordt er een 'kip en ei vraag' aan de aanstaande opheffing besteed: "Moet een vervoersmaatschappij die in de verdrukking komt, met verwaarloosd materieel gaan rijden en de strijd opgeven, of moet zij de strijd opgeven omdat zij door verwaarlozing van materieel in de verdrukking kwam?" In ieder geval vond de krant het treintje in zijn nadagen met geen tang aan te pakken: vies van buiten, onfris van binnen.

OPHEFFING VAN HET PERSONENVERVOER OP DE HAARLEMMERMEERSPOORLIJNEN

Op zaterdag 2 september 1950 werden er voor het allerlaatst passagiers vervoerd op het traject Amsterdam-Aalsmeer-Uithoorn-Nieuwersluis. Volgens Het Parool van 15 augustus 1950 had de beëindiging van het personenvervoer voor station Uithoorn de grootste gevolgen: 50 door de N.S. te herplaatsen medewerkers. In Vinkeveen bleven de personele gevolgen voornamelijk beperkt tot stationschef Teun Boellaard, die reeds vanaf 1917 op het Vinkeveense station werkzaam was geweest, gedurende 33 jaar derhalve. Voor hem had de N.S. een nogal ingrijpende overplaatsing geregeld: van Vinkeveen C.S. naar een loket aan de noord- c.q. IJ- kant van Amsterdam C.S. Rijst de vraag hoe Teun Boellaard naar zijn werk ging reizen. Vast niet met de bus van Maarse en Kroon, die via Mijdrecht Hofland - overstappen in Uithoorn - Bovenkerk-Amstelveen tot aan het Haarlemmermeerstation reikte. Vervolgens moest je dan met tramlijn 16 nog een heel eind de stad door, alvorens na een half uurtje de zuidkant van het Centraal Station werd bereikt. Teun Boellaard moest dan binnen het station nog het hele eind lopen van de zuid- naar de noordkant, naar zijn loket aldaar. We doen er beter aan om N.S.-medewerker Teun zo veel mogelijk per trein te laten reizen, dus vanaf Abcoude. En gratis uiteraard.

De foto met daarop de Maarse & Kroon bus richting Hoofddorp dateert van 1951⁽¹⁾. De passagiers stappen op de Herenweg in, wellicht dichtbij de kruising met de Provinciale weg.

HET GOEDERENVERVOER: EEN ONGELUKKIGE AANGELEGENHEID

De beëindiging van het personenvervoer per spoor in 1950 betekende echter niet het einde aan de ernstige ongelukken op de spoorwegovergangen binnen de Ronde Venen. Het goederenvervoer op het traject Uithoorn-Nieuwersluis zou pas per 1 juni 1986 worden

beëindigd. Vooral op de onbewaakte overweg bij Hofland in de Provinciale weg vonden in de jaren veertig en vijftig meerdere dodelijke ongevallen plaats. De situatie na zo'n ongeluk kon dan een ronduit afschuwelijke aanblik vertonen: auto's waren tientallen meters meegesleept, waarbij er gaandeweg steeds minder over bleef van auto en passagier(s).

Zo leuk, aardig en idyllisch was dat vaak vieze treintje eigenlijk nooit geweest.

Ook Vinkeveen is in de jaren vijftig niet ontkomen aan onbewaakte overweg-tragiek. Vrijwel 60 jaar geleden, op 25 juni 1959 om 06:26 uur, stond bloemist Rijdes (Uitweg) op het punt met zijn vrachtwagen de spoorwegovergang te passeren, toen hij sterk vaart moest minderen voor een cementwagen, komend vanaf de spoorlaan. Zijn concentratie ging daardoor niet uit naar de langzaam naderende, niet meer te stoppen dieselelektrische locomotief. Op een kruising waarop dagelijks slechts zes treinen passeerden, waren de gevolgen verschrikkelijk. Vrachtwagenbestuurder L. Rijdes raakte zeer zwaar gewond en zijn achtjarig zootje was op slag dood. Het ongeluk maakte 60 jaar geleden diepe indruk in Vinkeveen, mede omdat men zich zo gemakkelijk in de situatie van bloemist Rijdes kon verplaatsen⁽²⁾.

GUL OF GIERIG?

Als we het Algemeen Handelsblad moesten geloven, bestond Vinkeveen begin jaren vijftig uit elkaar alsmaar groetende, gelukkige mensen, met visjes vangende kinderen. Wel jammer natuurlijk van die knaap op de motorfiets met open knalpot. Edoch, u bent vast wel bekend de aloude volkswijsheid: "Met slechts één dissonant is er nog niet veel aan de hand".

Vinkeveen zelf vormde ogenschijnlijk een dissonant in het overzicht met als aanhef: "Gooise gemeenten gaven met gulle hand". Voor de hand liggende vraag: wat heeft Vinkeveen en Waverveen te zoeken in een overzicht van de Gooise rijkelui's regio? Niets natuurlijk. De bijdragen waren bedoeld voor aan te

richten herdenkingen, festiviteiten en vieringen vanwege het 40-jarig regeringsjubileum (1898-1948) van koningin Wilhelmina.

In ieder geval zal het rooms-katholieke deel van de Vinkeveense bevolking - de meerderheid - weinig behoefte hebben gevoeld om voor 'de Willemien' royaal in de buidel te tasten. Van de jubilerende vorstin werd door de rooms-katholieken verondersteld dat zij niets van hen moest hebben. Historici zoals Jan Bank en Ton van Schaik hebben inmiddels aangetoond dat er wel wat te zeggen valt voor die veronderstelling. Koningin Wilhelmina liet zelfs haar vakantiebestemming bepalen door haar afkeer van de roomsen. Het liefst ging ze naar Scandinavië, de kans dat je daar een katholiek tegenkwam was klein. Het was volgens historicus Jan Bank voor haar 'veilig lutheraans gebied'⁽³⁾.

Een volstrekt ander gebied werd gevormd door Zeeland, een provincie, die in de nacht van 31 januari op 1 februari 1953 getroffen werd door een rampzalige stormvloed. In Vinkeveen en Waverveen bracht de huis-aan-huiscollecte ten bate van het rampgebied een bedrag van fl. 26.423,80 op, een verbazend hoog bedrag⁽⁴⁾. Bovendien leverden de collectes in de vier kerken op zondag 8 februari 1953 ook nog eens ongeveer fl. 5.800,- op. Omgerekend kwam het totaalbedrag neer op circa fl. 33,- per gezin; een zéér hoog

bedrag, zeker bij het besef dat verreweg de meeste Vinkeveense gezinnen het rond 1953 echt niet breed hadden.

Afrondend toch nog een vraag: Zal die knaap op de motorfiets ook gul bijgedragen hebben? Vast wel. In de volgende aflevering ontkomen we niet aan de geschiedenis van de grootschalige zandwinning. ■

Noten:

- (1) De foto en de gegevens zijn ontleend aan Vinkeveen.nu; de letter 'B' heeft niets van doen met een Belgische registratie o.i.d.
- (2) Deze tekst is overgenomen uit de Agenda van Korfbalvereniging De Vinkeveen - 2015.
- (3) Stijn Fens, 'De Oranjes en de paus: een beladen geschiedenis'. Dagblad Trouw, 18 juni 2017.
- (4) Krantenbank Zeeland Watersnood documentatie - 11 februari 1953.

De Gooi- en Eemlander : nieuws- en advertentieblad
08-07-1949

Gooise gemeenten gaven met gulle hand

voor Nationaal Huldeblijf

HILVERSUM — Uit het verslag van het uitvoerend comité „Jubilea 1948” ontlenuen wij dat naast de opbrengst van de insignes-verkoop voor het Nationaal huldeblijf aan de vorstin het comité aan extra bijdragen ruim f 1.200.000 ontving. De insignes brachten f 1.100.000 op en zij werden door meer dan 2.200.000 Nederlanders gedragen. In Nederland werd een totaal ontvangen van f 2.338.198,57, uitgegeven werd f 257.071,06, zodat de netto opbrengst was f 2.081.127,51. De bijdrage der gemeente Bussum bedroeg f 10.177,70 op 33.830 inwoners, die van Hilversum f 26.865,59 op 86.900 inwoners. Huizen verzamelde f 2.832,96 op 11.564 inwoners, Amersfoort f 11.458,52 op 57.101 inwoners, Ankeveen met 's-Graveland f 1.678,82 op 2.584 inwoners, Baarn f 5.218,89 op 16.591 inwoners, Blaricum f 2.358,48 op 4.732 inwoners, Eemnes f 171,45 op 2.240 inwoners, Kortenhoef f 150 op 2.217 inwoners, Laren f 3.490,24 op 11.200 inwoners, Maartensdijk f 1.240,62 op 12.057 inwoners, Naarden f 2.350,96 op 11.793 inwoners, Nederhorst den Berg f 122 op 2.650 inwoners, Soest f 1.559 op 22.275 inwoners, Tienhoven f 195,50 op 639 inwoners, Vinkeveen en Waverveen f 755,50 op 5.085 inwoners, Vreeland f 110,75 op 1.012 inwoners, Weesperkarspel f 44 op 3.830 inwoners, Loenen f 407,80 op 1.787 inwoners, Loenersloot f 100 op 652 inwoners en Weesp f 2.108,10 op 7.598 inwoners

Twee Wilnissime jongens in een bijna 50-jarige eend naar Normandië

door Niels en Piet Kroon

W We schrijven 6 mei 2018. Niets bijzonders zult u denken als u dit leest, honderden jongens en meiden en ook wel hele gezinnen reisden in het verleden in een vaak veel te vol gepakte eend naar Frankrijk of een andere verre bestemming.

In 2017 kregen Gerie, mijn vrouw, en ik een reis naar Normandië aangeboden door onze oudste dochter en haar man. We hebben daar alle invasiestranden en veel musea bezocht. Een prachtige reis vol indrukken en emoties. Nu is het in huize Kroon gewoonte dat er op zondag altijd soep is en daar komt altijd wel wat kroost en nakroost op af en soms nog wat meer, zeg maar flap, dat hoort een beetje bij kroos(t). Niet alleen

omdat oma's soep heel lekker is, maar ook voor de gezelligheid.

Tijdens zo'n soepuurtje, kort na onze reis, kwam de vraag of we nog veel eenden gezien hadden in Frankrijk. "Niet één", zei ik. En dat was ook zo, waarop kleinzoon Niels als toekomstig reisgenoot zei: "Nou opa, dan gaan wij er toch samen heen met de eend"! Het idee was geboren, maar in mijn achterhoofd dacht

Niels Kroon verzorgt de maaltijd bij de fraai gedecoreerde Eend. (zie ook de digitale nieuwsbrief van april jl.)

ik misschien wel dat er niets van zou komen. Dat had ik mis, er kwam wél wat van en daar ben ik nog steeds heel blij mee! Er werd een datum vastgezet voor vertrek. Voor het zover was, moest er nog wel het een en ander aan de eend gebeuren. Er moest nog een twaalfvolts installatie ingebouwd worden voor de telefoon en de luchtbedpomp, nog veiligheidsgordels aangebracht en de hele machinerie van de eend moest grondig worden nagekeken. En dan nog wat vragen zoals wat neem je mee aan reserveonderdelen, waar slapen we en wat is de route?

Het werd allemaal opgelost en zondag 6 mei vertrokken we. Het was mooi weer en toen we de kerktoren van Wilnis in de spiegel zagen verdwijnen was de reis begonnen. We waren onderweg naar Normandië! Onze eend is oud, en als je oud bent, ga je niet meer zo hard. We moesten daarom zoeken naar lokale en provinciale wegen en dat valt nog lang niet mee. Onze eerste stop was bij de pont in Schoonhoven. Na koffie met een stuk van het thuisfront meegekregen appeltaart staken we de Lek over en vervolgden wij onze weg richting Brakel, waar we de Waal overstaken. Het rivierengebied is prachtig en we genoten met volle teugen. Ons doel voor vandaag was om even over de Belgische grens een camping te zoeken. Maar het ging allemaal als een tierelier, dus reden door naar St. Job in't Goor waar we in de middag aankwamen en een camping vonden waar we de nacht door zouden brengen.

Als je zo'n hele dag in dat hotsenklostsende en herriemakende eendje zit, is het een verademing als je een stoeltje uit kunt klappen en je benen even rechthout kan leggen en een lekker biertje aangereikt krijgt! Voeg daarbij dat we al zover gekomen zijn en de eend het nog steeds goed doet, dan krijg je dat heerlijke voldane vakantiegevoel!

Niels zou vanavond koken en dat zou hij eigenlijk elke avond doen. Ik was daar heel blij mee, want ik kan het niet. Die avond stonden witte bonen in tomatensaus en een gehaktbal op het menu en dat smaakte prima. Het was een mooie zomerse avond en we konden lang buiten zitten. Dat laatste moest ook wel want we hadden simpelweg geen dak boven ons hoofd. Helaas, als de zon zakt, verschijnen de muggen, muggen, en nog eens muggen en we hadden geen Deet of zoiets bij ons dus de enige optie was lange mouwen en die beesten een beetje wegslaan. Morgen kopen we anti muggen spul da's vast! We gaan naar bed. Dat is gauwer gezegd dan gedaan want Niels moet eerst zijn tentje nog opzetten en ik moest de eend nog wat leeg

Thuis had ik al geprobeerd hoe dat ging - in de eend slapen - en naar mijn idee zou dat prima gaan. Het thuisfront dacht daar anders over: dat doe je één nacht ouwe Kroon en daarna zoek je wel een BenB of een hoteltje. Mis thuisfront, ik heb er heerlijk in geslapen.

maken. De voorstoelen eruit en natuurlijk de schoenen, het luchtbed oppompen enz. enz. en slapen heen.

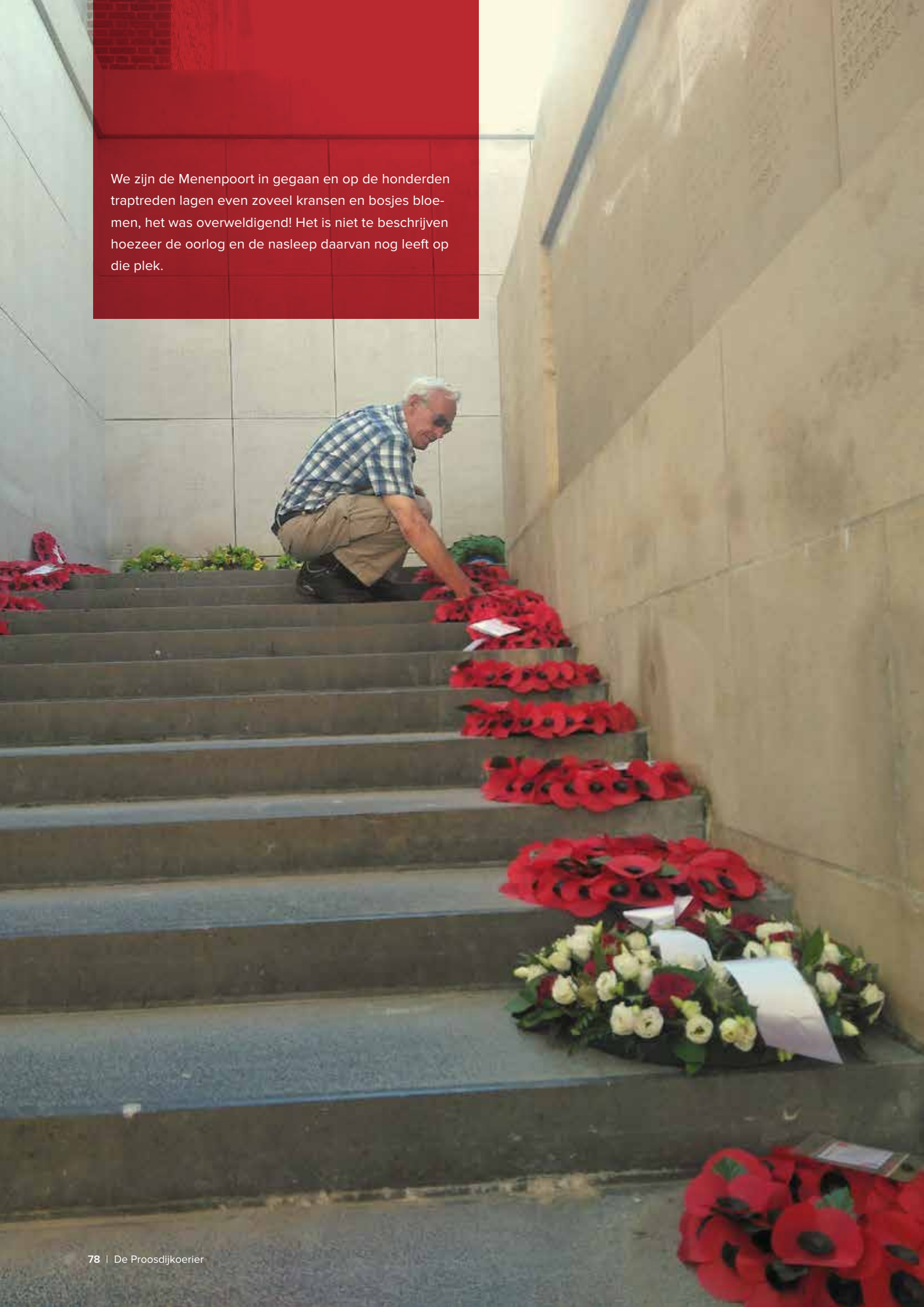
De volgende dag was ons reisdoel een camping in de richting van Ieper. Het was een prachtige rit met veel natuur en prachtige vergezichten. Als ik reed dan navigeerde Niels, maar als Niels reed navigeerde Niels ook! We reden zoveel mogelijk van dorp naar dorp liefst via kleine weggetjes. Dat schiet natuurlijk niet op, maar daardoor kwamen we op plaatsen waarvan ik dacht 'hoe komen we hier ooit weer weg'. Dat zijn natuurlijk wel de wegen waar je met een eend behoort te rijden en je ziet ook veel meer dan langs de grotere wegen. Het was erg warm die dag en we besloten om even te stoppen en wat te drinken. In een klein gehucht zochten we in de schaduw van een paar huizen een plekje om even uit te blazen.

De eend had er even geen zin in. Misschien de warmte of zo. Eerst maar even onder de motorkap kijken, niks bijzonders te zien, nog eens starten... mooi niks, een heus probleem...!

Na een poosje wilden we weer gaan rijden maar...starten ho maar!

We zijn de Menenpoort in gegaan en op de honderden traptreden lagen even zoveel kransen en bosjes bloemen, het was overweldigend! Het is niet te beschrijven hoezeer de oorlog en de nasleep daarvan nog leeft op die plek.

Maar wacht, we hebben bij deze auto ook nog een slinger! Dat bleek een gouden greep, een paar keer draaien en hij liep. Dat lukt je met een nieuwere auto mooi niet! We hadden al eerder wat startproblemen gehad, maar het was steeds wel weer gelukt. We hadden niet veel reserveonderdelen mee, maar wel een bobine, het zwakke punt van een eend. Die hebben we gemonteerd en verder geen problemen meer gehad. Op weg dus naar een camping niet al te ver van Ieper. Het was weer erg warm maar wel weer een mooie rit door veel natuurschoon en we vonden een camping ver weg van alle beschaving, maar wel met een café en alleen dat al was voor ons heel geruststellend!

IEPER

De volgende morgen bijtijds op weg naar Ieper. Het is maar 90 km en we komen daar vroeg in de middag aan. Eerst op een camping ingecheckt en daarna met de eend de stad in.

Ieper is een oude stad; het werd in de WO1 bijna geheel verwoest. Er vonden tussen 1914 en 1918 vier veldslagen plaats die honderdduizenden mensenlevens kostten.

We bezochten het museum 'In Flanders Fields' in de Lakenhalle, een indrukwekkend gebouw met even indrukwekkende inhoud, die een goed beeld geeft van het onbeschrijflijke menselijk leed van een wereldoorlog.

Als je dan even een stil plekje opzoekt en bedenkt waartoe mensen in staat zijn, dan dringt de waanzin van een oorlog tot je door en beseft je dat een oorlog geen winnaars kent, alleen maar verliezers!

Achter de Lakenhalle staat een enorme kathedraal waar we ook binnen zijn geweest. De hele stad ademt de sfeer van eeuwen her terwijl de meeste gebouwen na 1918 zijn herbouwd. Het geeft een heel bijzonder gevoel om zo door een stad te lopen, die ooit in het verleden bruide van leven en waar door de eeuwen heen geweldig mooie gebouwen werden neergezet, waar men liefhad, waar men werkte, waar men leefde en waar men stierf. Maar een stad die door de waanzin van een onzinnige oorlog verwordt tot een stad van dood en verderf.

Toen wij deze stad bezochten, was de schade, aangebracht in de oorlog 14-18 aan de huizen, de kerken en bijzondere gebouwen, reeds lang hersteld en dan beseft je eigenlijk niet dat het meeste wat je ziet niet van vroeger is, maar in veel gevallen van na 1918! Na nog wat in de stad te hebben rondgelopen, zijn we naar de Menenpoort gegaan. Daar wordt sinds 1928 elke avond om acht uur de Last Post geblazen als eer-

betoon aan de duizenden soldaten die in WO1 vermist zijn geraakt. In de Menenpoort zijn 54.000 namen gebeiteld van mannen en vrouwen die hun leven lieten voor de Commonwealth Forces.

We waren speciaal naar Ieper gegaan om de Last Post mee te maken, maar zoiets maak je niet mee, dat beleef je! Een geweldige ervaring. Er waren duizenden mensen op de been want het was 8 Mei, de Bevrijdingsdag van WO2.

We spraken een al wat oudere man en vroegen hem of hij hier vaak kwam. 'Iedere avond' zei hij, 'behalve als het heel slecht weer is'. Hij was de 80 al gepasseerd. We waren moe en na de ceremonie zaten we op klapstoeltjes in de schaduw bij de eend even na te praten en uit te rusten. Daar hadden we meteen aanspraak van twee Australische toeristen die hetzelfde doel hadden als wij.

Er werden foto's gemaakt, niet van ons hoor, nee, van de eend die op eens de meest gefotografeerde auto van heel België was. Terug naar de camping.

Ons volgende reisdoel was Dieppe. We namen de meest westelijke route en vonden een camping in Saint Martin. Toen we ons daar hadden geïnstalleerd, liep Niels nog even het dorp in en vond een mooi plekje waar wel konden eten. Kookspullen mee en nog wat ingrediënten om te eten en op stap. Het plekje was vlak bij zee dus gingen we even het strand op. Prachtig. Alleen, je moest wel naar links blijven kijken want rechts van ons stond een kernreactor! Allé, je kunt niet alles hebben.

Niels kookte een potje, een eenpansgerecht. Wat er allemaal in zat weet ik niet, maar het was erg lekker!

PEGASUSBRUG

De volgende morgen was het koud en winderig maar na een poosje kwam de zon lekker door. Het was net warm genoeg om buiten te ontbijten en koffie te drinken, maar er was duidelijk ander weer op komst. Vandaag zou, als het meezat, de laatste etappe zijn tot Ranville, ons einddoel.

Dat lukte en in de loop van de middag waren we er. De Pegasusbrug, onze eindbestemming! We parkeerden de eend naast de brug en belden het thuisfront dat we de bestemming bereikt hadden. We hadden ook deze keer geluk, want naast de brug was ook een café! Hoe kun je het zo treffen! Nu was dit café niet zomaar een café, het was een heel bijzonder café en de brug waar we nu stonden was een heel bijzondere brug.

Om dat uit te leggen moet ik even terug naar 6 juni 1944, de dag waarop de invasie in Normandië begon. Eigenlijk moet ik terug naar de nacht van 5 op 6 juni 1944. De brug waar nu ons eendje stond was, samen met een 300 meter verder gelegen brug, de enige rechtstreekse verbinding voor het noordelijk gelegen Duitse leger om de invasiestranden te bereiken en die werd uiteraard door de Duitsers bezet en verdedigd. Het was voor de geallieerden van het grootste belang om die brug in handen te hebben vóór de landing in Normandië, beter bekend als D-day, begon.

In de late avond van 5 juni vertrokken vanuit Engeland drie zweefvliegtuigen met speciaal getrainde vliegers en soldaten, getrokken door zware bommenwerpers richting de Pegasusbrug. Vlak voor de Franse kust werden de zwevers losgekoppeld en ze landden vrijwel geluidloos op ongeveer 30 meter van de brug die moest worden ingenomen.

Na een korte strijd was de brug veroverd op de Duitsers en stonden de soldaten voor een café! De eigenaar, Gondree, zelf lid van de Franse ondergrondse, hoorde vreemde geluiden, maar ook dat er Engels werd gesproken en ging naar buiten en maakte contact met de bevrijders. Zo werd café Gondree in die nacht heel bijzonder, het was namelijk het eerste huis in Europa dat bij operatie Overlord, bekend als D-Day, werd bevrijd!

Dit is in vogelvlucht het verhaal van operatie Deadstick zoals deze kleine, maar o zo belangrijke actie genoemd werd. Het verhaal over de brug heeft nog veel meer bijzonderheden.

Daarom wil ik proberen om in september, tijdens de Wilnisse najaarsmarkt, in de Schakel het hele verhaal

De Pegasusbrug, onze eindbestemming! We parkeerden de eend naast de

in foto's, met o.a. originele luchtfoto's die de Royal Air Force de dag na de landing van de drie zweevers bij de brug maakte, neer te zetten. In een volgende Proosdijkoerier willen we dan een uitgebreidere toelichting hierop geven.

brug en belden het thuisfront dat we de bestemming bereikt hadden.

TWEE PAARDEN

Terug naar het reisverhaal. We hebben natuurlijk in dat café een biertje gedronken om het bereiken van ons doel te vieren. De volgende morgen hebben we daar ook gegeten en daarna de omgeving bekeken. Gewel-

dig mooi en indrukwekkend maar ook heel emotioneel en vermoeiend om daar te zijn op plekken waarvan je weet wat er allemaal gebeurd is in die Tweede Wereldoorlog.

De volgende dag, na een bezoek aan het Pegasus museum, hadden we beiden even genoeg van oorlog en zo en zijn we gewoon wat rond gaan rijden. Dat beviel goed en ook de volgende dag hebben we dat gedaan. Stadjes bekeken, door mooie dorpjes gereden, op mooie plekken een bakkie gezet en wat gegeten, ja, het leven is goed daar in Frankrijk!

Een leuk voorval was nog toen we ons aanmeldden aan de balie bij een Franse camping. Niels voerde het woord en vroeg naar een plaats voor een tent en een *Deux Chevaux* waarop de dame achter de balie verbaasd vroeg "Two horses?" Niels hielp haar uit de droom en zei dat het om een automobiel ging, een Franse nog wel!

Langzamerhand begonnen we de terugreis voor te bereiden, want aan alles komt een eind. Ons eendje had ons zonder moeilijkheden naar Normandië gebracht en had nu de taak om ons weer naar Wilnis te brengen. Die taak moet je niet onderschatten want op de heenweg hadden we steeds een stevige zuidwestenwind tegen en op de terugweg was die wind, ik denk om ons te pesten, gedraaid naar noordoost, dus weer tegen. Bij die tegenwind kwamen ook nog de vele bergen waar we over moesten. Het was soms echt billenknijpen als je dan met zo'n 20 km/h of minder omhoog kroop en hoopte weer boven te komen. Ook die maffe maar prachtige brug over de Seine was zowel voor ons als voor de eend een uitdaging. Dit en het geringe motorvermogen van de toch aardig volgeladen eend, samen met het feit dat we bijna uitsluitend over binnenweggetjes reden, zorgde ervoor dat onze gemiddelde snelheid over de hele reis genomen beneden de 40 km/h bleef. Maar weet dat wij ondanks, en misschien wel juist daardoor, enorm genoten hebben van onze reis. Dat primitieve en het onberekenbare en soms basale van zo'n reis paste wel bij ons.

Na dertien dagen waren die twee jongens uit Wilnis weer thuis. We hadden 1689 km. gereden in een plaatstalen bakkie van 48 jaar oud met in het vooronder een pruttelpotje van 21 pk en het was allemaal, zonder noemenswaardige problemen, heel goed gegaan.

Een enorme ervaring rijker voor ons beiden, voor Niels, de initiator, de navigator, de kok en ook een geweldige reisgenoot. Voor mij kwam daar nog een dubbel gouden randje bij dat ik dit met onze kleinzoon kon doen! Een reis om nooit te vergeten. ■

Verenigingsnieuws

Stoeptegels onthuld

Paul Reurings (Shopping Mijdrecht) en Rob Blans (De Proosdijlanden) spreken de aanwezigen toe. Wethouder Marja Becker onthult de 'laatste stoeptegel'.

Op de zonovergoten maandag van de eerste april jl. onthulde wethouder Marja Becker de 'laatste stoeptegel' van het dit voorjaar gerealiseerde project in de Mijdrechtse Dorpsstraat. Terecht constateerde de wethouder dat met de plaatsing van de tien stoeptegels, uitgebreid beschreven in ons vorige nummer, een ode is gebracht aan de plaatselijke historie. Voorzitter Rob Blans van De Proosdijlanden memoreerde in zijn openingspeech de langdurige periode, die aan de realisatie voorafging. Hierbij had hij veel lof voor de inbreng van Wiesje Dijkhoorn, bestuurslid monumenten van de vereniging en voor Paul Reurings, interim-voorzitter van de organisatie Shopping Mijdrecht, die de stoeptegels mede mogelijk heeft gemaakt. Tevens was Rob Blans dankbaar voor de inbreng van de werknemers van de gemeente De Ronde Venen bij de daadwerkelijke plaatsing. Paul Reurings benadrukte in zijn dankwoord de vele positieve reacties, die op het plaatsen van de stoeptegels zijn gemaakt. Het centrum van Mijdrecht is een publiekstrekker rijker, waarbij menig winkelend bezoeker even zal stilstaan bij de fraaie beelden van de geschiedenis van het dorp.

WAT EEN MOOI INITIATIEF!

We kregen op ons verhaal in de vorige Proosdijkoerier een aantal reacties, aanvullingen en rectificaties, waarvoor onze hartelijke dank:

“Wat een mooi initiatief om stoeptegels te plaatsen in het voetpad, bij de panden in de Dorpsstraat. Wij zijn trots dat ons huis als nummer 1 genoemd wordt. Bij de omschrijving heb ik nog wel wat aantekeningen: Ik heb het pand in 2006 van Wilco Spijker gekocht en verhuurd aan Hans Brouwer, die de stomerij had en helaas bij de brand in 2008 is omgekomen. Daarna heb ik het in dezelfde stijl herbouwd. Wij wonen er nog steeds met veel, plezier, dus niet woonden ...”

Chris van der Wilt & Corrie van der Wilt.

“Graag wil ik even reageren met wat correcties op nr. 3 van het stoeptegelproject uit het laatste (maart)nummer van het mooie blad De Proosdijkoerier.

Hierin wordt bij de molen van mijn opa geschreven als zou zijn naam Arie Gilles sr. heten; het is echter Gille zonder ‘s’. Bovendien wordt geschreven dat de wieken zijn afgebroken bij een zware storm. Dat is niet helemaal juist. Draaiende wieken moet je heel langzaam afremmen en dit moet door een echte molenaar gedaan worden. Hier was echter een jonge ‘knecht’ zo vrij om de zgn. ‘vang’ (een soort blokkeerrem) er op te doen, waardoor de as niet meer kon draaien. De wieken hebben echter zo’n kracht, waardoor de hele as afbreekt met alle gevolgen van dien. Dat de molen jarenlang niet in gebruik was, is ook niet juist. Weliswaar niet als (wind-) molen, maar er werd wel degelijk nog gebruik van gemaakt. Het allergrootste werk werd in de maalderij erachter gedaan. M’n oom, welke de gedoodverfde molenaar zou worden na m’n opa, is helaas jong gestorven, vandaar dat de maalderij verkocht is. De andere oom was niet geschikt om een bedrijf te leiden en m’n vader had andere ambities.”

Gerrit Gille

Eerder al reageerde *Emily Koedam* met onderstaande tekst, die helaas slechts gedeeltelijk op de bewuste tegel is overgekomen: “Dorpsstraat 23 is een historisch rijksmonument uit ca. 1710 met van oorsprong een koetsierswoning, een paardenstal en riante tuin. Drie notaris generaties Van Der Heijden en later architect Van Walbeek hebben hier gewoond. In 1988 kocht Assurantiemakelaar Koedam dit prachtige gebouw waarna het grondig is gerestaureerd.”

Stef Veerhuis wist ons nog het volgende te melden: “De alles vernietigende brand in de koekfabriek was in de nacht van dinsdag 20 op woensdag 21 juli 1897 (Bron: Delpher - het nieuws van den dag - kleine courant 23 juli 1897). De opening van de nieuwe Lindeboom werd verricht door burgemeester D. Haitsma op woensdag 31 maart 1976 (Bron: Delpher - de Telegraaf van zaterdag 3 april 1976).

Gemengd Nieuws.

Te Mijdrecht brak Dinsdagavond een felle brand uit in de koekbakkerij, enz., van de wed. B. van Doesburg, midden in het dorp. In een paar uren tijds was alles tot den grond afgebrand; alleen kon men met vereende krachten er in slagen de belovende perceelen te behouden, vooral wijl er geen wind was. Er hebben twee spuiten van Mijdrecht en twee uit Wilnis gewerkt.

Het verbrande was verzekerd.

Biscuitfabriek werd Mijdrechts winkelcentrum

door INGRID RUSSEL

MJDRECHT, zaterdag
De gemeente Mijdrecht en met name burgemeester D. Haitsma, zijn dolgelukkig. Deze week werd hier het nieuwe winkelcentrum De Lindeboom geopend. Het bijzondere is echter dat het winkelcentrum is gehuis-

vest in een oude fabriek, waarvan alleen de binnenkant is vernieuwd.

De trotse burgervader: „In het fabriekspand heeft ruim honderd jaar een biscuitfabriek gezeten en vervolgens een drogerijenmaatschappij. Het complex bestond uit drie verdiepingen, de bovenste hebben we eraf gehaald en vervolgens is de buitenkant enigszins verfraaid.

• Burgemeester Haitsma

Nieuw

Waarom niet het oude gebouw neergehaald en er een nieuw voor in de plaats gezet? De heer Haitsma: „Dat zou oerzonde geweest zijn. Het gebouw is zeer solide en heeft een goede betimmering en daarbij past het uitstekend in onze dorpsstraat. Alles bij elkaar heeft de verbouwing zo'n vijf miljoen gulden gekost. Dat is niet goedkoper dan het neerzetten van een nieuw gebouw, maar het oog wil ook wat.

De burgervader van Mijdrecht wil ook zorgen voor

meer groenvoorzieningen in zijn dorp. „We hebben bijvoorbeeld bij het verbouwen van het oude fabrieksgebouw (dat vroeger ook al de Lindeboom heette) de vijf lindes die ervoor staan, gespaard. Ze worden nu verstrooid als pasgeboren baby's”.

(Advertentie)

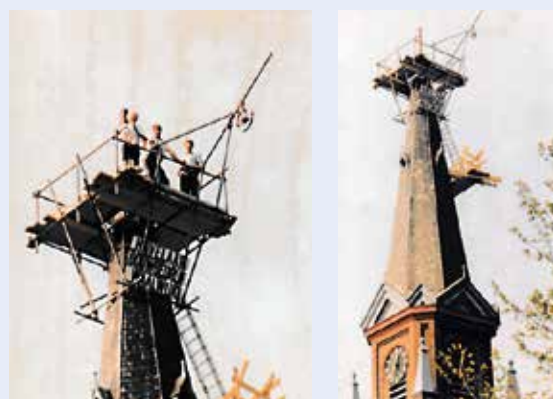
Aquarel van Wilnis van C. Jonker uit 1813 (eigendom mej. J. van Sevenhoven).

Hervormde kerk - Wilnis

“Op de mooie collage uit het archief van Herman van Soest over de hervormde kerk in Wilnis in het maartnummer ter aanvulling een correctie bij foto nr. 16. Dit is een foto van een eerdere inspectie van de torenspits. De haan en het kruis zijn in 1985 echt van de toren geweest, daar herstel aan de koningsstijl noodzakelijk was. Daarbij is ook het jaartal 1613 ontdekt tijdens de conservering bij ons op de werf. In 2010 is alleen de haan beneden geweest om te vergulden.

Bijgaande fotootjes zijn van het herstel van de koningsstijl en de plaatsing van een vliersteiger om dit herstel uit te voeren in 1985. Deze wijze van werken zou nu ARBO-technisch niet meer toegestaan zijn.

Aales van Leeuwen

Op de toren v.l.n.r.: P. de Haan, onbekend en aannemer Jan Havelaar uit Waalwijk, bij het vervangen van de koningsstijl in oktober 1985.

Ansichtkaart van Wilnis uit begin jaren '80.

Lid worden?

Bel dan naar 0297 - 282190 of stuur een e-mail naar administratie@proosdijlanden.nl

“U gaat uw lidmaatschap van de Historische Vereniging De Proosdijlanden aan voor onbepaalde tijd en dat lidmaatschap wordt telkens automatisch voor een jaar verlengd.

Daar hoeft u niets voor te doen. U kunt uw lidmaatschap opzeggen uiterlijk vier weken voor het begin van een nieuw kalenderjaar. Als lid van de vereniging ontvangt u De Proosdijkoerier en na aanmelding hiervoor via de website ook onze digitale nieuwsbrief”.

DOELSTELLING VAN DE VERENIGING:

De vereniging stelt zich tot doel belangstelling te wekken voor de geschiedenis van De Ronde Venen en een stimulerend aandeel te leveren in de ontwikkeling van de regionale en plaatselijke geschiedenis in de ruimste zin.

Copyright

Overname van artikelen uit de Proosdijkoerier is toegestaan mits met uitdrukkelijke toestemming van de redactie.

Digitale nieuwsbrief

Wilt u - net als ruim elfhonderd andere betrokkenen - op de hoogte blijven van al onze activiteiten?

Meld u dan eenvoudig aan door uw naam en e-mailadres in te vullen op de homepage van de website van de historische vereniging. U ontvangt dan regelmatig onze nieuwsbrief.

Zie ook onze website: www.proosdijlanden.nl

Belangrijke data van 2019

19 oktober Viering vijftiendertigjarig bestaan HV.

21 november Algemene Ledenvergadering + lezing

**Inleverdatum kopij volgende nummer:
uiterlijk 27 juli 2019**

‘De Proosdijkoerier’ is een kwartaaluitgave van de Historische Vereniging ‘De Proosdijlanden’, geregistreerd onder ISSN 1388-7165.

Hoofdredactie

Dhr. Jaap Meulstee
Adres: Conincksmeer 5, 3645 WG Vinkeveen
E-mail: jaapmeulstee@ziggo.nl

Tekstredactie

Dhr. Jan Rouwenhorst

Vormgeving

Dhr. Jaco Kroon - Pijl14 grafisch ontwerp
E-mail: info@pijl14.nl
Website: www.pijl14.nl

Drukwerk

Drukkerij Avanti Wilnis
Website: www.drukkerijavanti.nl

Voorzitter

Dhr. Rob Blans
E-mail: rob@blans.eu

Secretaris, excursies en lezingen

Mw. Geertje Oerlemans
Per adres: Croonstadlaan 4a, 3641 AL Mijdrecht
Telefoon: 0297 - 256660
E-mail: geertje.oerlemans@ziggo.nl

Penningmeester

Dhr. Jan van Breukelen
E-mail: jm.vanbreukelen@xs4all.nl
Bankrekeningnummer: NL89 RABO 0369 6185 05

Algemeen adjunct

Dhr. Hans van Zwieten
E-mail: ha911@live.nl

Publicaties (PK, nieuwsbrief en website)

Dhr. Jaap Meulstee
E-mail: jaapmeulstee@ziggo.nl

Archeologie

Dhr. Paul Hoogers
E-mail: p.hoogers@icloud.com

Monumenten

Mw. Wiesje Dijkxhoorn
E-mail: w.dijkxhoorn@ziggo.nl

PR en documentatie

Dhr. Co Oudshoorn
E-mail: co.oudshoorn@planet.nl

Genealogie

Dhr. Stef Veerhuis
E-mail: stefveerhuis@outlook.com

Ledenadministratie

E-mail: administratie@proosdijlanden.nl
Aanmelding voor het lidmaatschap kan bij de ledenadministratie op dit mailadres.

Adres vereniging (Oudheidkamer)

Croonstadlaan 4a, 3641 AL Mijdrecht

Website: www.proosdijlanden.nl

E-mail: info@proosdijlanden.nl

Facebook: www.facebook.com/proosdijlanden

Contributie: € 17,50 per jaar

Losse exemplaren van de Proosdijkoerier: € 4,90 per stuk

Oplage: Circa 1200

ADVERTENTIEPAGINA
IN BEZIT VAN AVANTI

ADVERTENTIEPAGINA BINNENZIJDE OMSLAG
IN BEZIT VAN AVANTI

ADVERTENTIEPAGINA ACHTERZIJDE OMSLAG

RABOBANK

IN BEZIT VAN AVANTI